

СПОГАДИ ПРО ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КОЛИШНІХ СТУДЕНТІВ І ВИКЛАДАЧІВ

Ревегук Віктор Якович,
*кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України,
випускник 1963 року*

МОЄ ЖИТТЯ – МИТЬ ІСТОРІЇ

Народився я 2 травня 1938 р. у мальовничому селі Малі Будища Гадяцького району на Полтавщині. Із сімейних переказів пам'ятаю, що мої предки були корінними жителями Гадяччини. Уперше пращур по батьковій лінії Петро Ревегук (це вже я встановив пізніше) згадується в ревізії Гадяцького полку 1735 р. як виборний козак Гадяцької сотні Гадяцького реєстрового полку. По материній лінії також простежується козацьке коріння: дідусь походив із колишніх монастирських (пізніше – державних) селян, а бабуся – з козацького роду Харченків.

Батько мій, Яків Якович, за фахом – інженер. Під час німецько-радянської війни був відправлений на примусові роботи до Німеччини, тому після війни мав проблеми з працевлаштуванням. У 1947 р. залишив сім'ю, а в 1954 р. помер. Мати, Миронченко Мотрона Павлівна, – медсестра. Після звільнення Гадяча від німців працювала у військовому госпіталі, пізніше, аж до виходу на пенсію, – у Гадяцькому клінічному санаторії Міністерства оборони СРСР.

У 1945 р. я пішов до місцевої початкової школи, навчання продовжив у Малобудищанській семирічці, де вперше познайомився з «Кобзарем» Тараса Шевченка, який справив на мене незабутнє враження. Відтоді я став українським патріотом-націоналістом. Навчання продовжив у Гадяцькій СШ № 2. До школи ходив за 7 кілометрів пішки влітку і взимку. Навчався непогано, але відмінником не був, найбільше любив історію та географію.

Після закінчення школи мав незбориме бажання вступити до інституту, але на шляху до вишу стояла перепона: потрібно було мати два роки виробничого стажу – такою тоді була вимога партії. Знань за ці роки у мене не додалося, але необхідний стаж заробив і в 1958 р. вступив на історико-філологічний факультет Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка. З історичних дисциплін завжди мав відмінні оцінки, з філологічних – добрі, тому всі п'ять років навчання одержував стипендію. До цього часу з вдячністю згадую цікаві лекції з історії доцентів Степана Остаповича Данішева, Григорія Івановича Кулика, Олексія Хрисанфовича Соколовського, які досконало знали свій предмет, вчили студентів нешаблонно і критично мислити. Під час навчання в інституті багато читав класиків марксизму-ленінізму (часто під час лекцій), історичну літературу, класиків української і зарубіжної літератури, цікавився творчістю шістдесятників. То були часи хрущовської «відлиги». Життя було цікавим, але голодним. Щоб не обтяжувати рідних, іноді доводилося підробляти на фізичних роботах. Кожного року в осінню пору, часто до заморозків, студентів посилали до колгоспів ламати вручну кукурдзу. Після нас уже працювали солдати.

На четвертому курсі інституту протягом осені і зими 1961–1962 років брав участь у роботі Клубу студентів, який працював у Будинку профспілок. Провідну роль у ньому відігравали студенти Будівельного інституту, який у місті вважався елітним, у ньому навчалася багато дітей начальства (пам'ятаю Л. Вайнгорта). У Клубі велися дискусії на культурологічні теми, читали і обговорювали твори російських письменників і поетів-шістдесятників, студенти танцювали. Серед студентів педінституту, які відвідували Клуб, пам'ятаю Аркадія Яскевича з паралельної групи російської філології та Калганова, на курс старшого. Після відвідин Клубу комісією марксистів-ленінців (з педінституту

її членом була молодий викладач філософії Р.С. Балакірева) міський комітет Компартії України визнав роботу Клубу ідеологічно шкідливою і заборонив його назавжди.

Після закінчення у 1963 р. інституту за направленням два роки працював викладачем суспільствознавства і естетичного виховання у Білогорському СПТУ № 3 Кримської області. Мав велике бажання займатися науковою роботою, але шлях до неї як позапартійному був закритий. Склалася патова ситуація: в аспірантуру не міг вступити, бо не був членом КППС (історія вважалася партійною наукою), а в партію не приймали, бо належав до так званого соціального прошарку інтелігенції («гнилої інтелігенції»), відсоток якої в КППС суворо регламентувався. Тому довелося працювати і вихователем у Гадяцькій школі-інтернаті (1965–1967 рр.), і товарознавцем відділу книжкової торгівлі Полтавської облспоживспілки (1967–1968 рр.), і старшим лаборантом кафедри марксизму-ленізму у Полтавській філії Львівського торгово-економічного інституту (1968–1971 рр.).

Нарешті у 1971 р., у віці 33 років, вступив до аспірантури кафедри історії УРСР Харківського державного університету. Науковим керівником був завідувач кафедри Іван Климентійович Рибалка – знаний спеціаліст з історії України, чуйна, але вимоглива людина. Після захисту дисертації на тему «Донецько-Криворізька республіка» у 1975 р. повернувся до Полтавського педінституту. За 12 років моєї відсутності на історичному факультеті нічого не змінилося: все ті ж обшарпані аудиторії, парти і ослони післявоєнного зразка. На факультеті зустрів багатьох викладачів, які вчили мене ще студентом: П.М. Денисовця, О.Х. Соколовського, М.Й. Чупруна та інших. На посаді асистента, потім старшого викладача і доцента викладав курс історії УРСР, який вважався похідним від історії Росії (СРСР). Завідувач кафедри професор П.М. Денисовець зустрів мене якось насторожено, відвідав декілька моїх лекцій, а потім прийняв як рівноправного члена кафедри. Крім навчальної роботи разом зі студентами працював і в сільському господарстві на осінніх роботах збирання врожаю – виконував Продовольчу програму партії.

У період горбачовської «перебудови» доводилося адаптуватися до нової політичної ситуації, читати справжню, а не препаровану історію України. У перші роки державної незалежності України не було ні навчальних програм, ні підручників з історії України. Єдиним посібником стала «Історія України» канадського вченого О. Субтельного. У нагоді стали конспекти праць М. Грушевського, М. Костомарова, В. Антоновича та інших українських істориків, які перебували на спеціальному зберіганні і були недоступними для пересічного читача. З часом все налагодилося.

Працюючи в педінституті, мав намір продовжити науково-дослідницьку роботу, навіть обрав тему докторської дисертації і опублікував основні її положення, але на заваді стали різні причини: побутові, сімейні, конкуренція колег, а головне – зміна політичної ситуації (те, що раніше співали «за здоров'я», тепер треба співати «за упокой»).

Свобода творчості з'явилася тоді, коли більша частина життя вже минула. Треба було поспішати. Темою творчих пошуків стала історія Полтавщини першої половини ХХ століття. Працювалося цікаво, вільно, тому що не був зв'язаний жодними формальними зобов'язаннями, прагненням робити кар'єру, домагатися визнання, чинів і нагород. Розпад СРСР сприйняв як неминучий, тому що не вважав СРСР своєю батьківщиною. Восени 1990 р. створив осередок Народного Руху в інституті, до якого ввійшло 15 студентів і доцент фізико-математичного факультету Е.Б. Яворський. КППС покинув у березні 1991 р. Активно займався просвітницькою роботою, але офіційно ні в «Просвіту», ні в партію «Рух» не вступав.

У 1991 р. з ініціативи голови Полтавського обласного відділення товариства «Україна і світ» В.М. Кошової виникла ідея створити культурно-просвітницьке товариство – Університет українознавчих студій імені В. Кричевського. Очолити його (бути ректором на громадських засадах) запросили мене. В роботі Університету брали участь викладачі Києво-Могилянської академії, вчені українського зарубіжжя: професор Теодор Мацьків, директор бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі Василь Михальчук, донька Дмитра Солов'я Оксана, онука В. Кричевського Катерина Кричевська-Росандич, відомі полтавські науковці: професор М.А. Якименко, письменник, поет і літературознавець П.П. Ротач, мистецтвознавець В.М. Ханко та інші. Університет діяв більше року і припинив своє існування, коли широкому загалу стали доступними дослідження з історії та культури України.

У часи державної незалежності України брав участь у загальноукраїнських політичних і громадських з'їздах та зібраннях, де познайомився з відомими українськими полі-

тичними і культурними діячами: М. Руденком, Л. Лук'яненком, В. Чорноволом, М. Горинем, І. Драчем, В. Яворівським та іншими. Також брав участь у багатьох протестних акціях, що відбувалися в Києві та Полтаві, зокрема в період Помаранчевої революції та революції Гідності. Дослідницька праця стала справою мого життя. У творчому доробку більше 300 монографій, підручників, наукових статей та інших публікацій. Є членом історичного клубу «Холодний Яр». Працював у ПНПУ до 2014 року. Ніяких нагород від влади не маю.

* * *

Якименко Микола Андрійович,
доктор історичних наук, професор,
лауреат премій імені Самійла Величка та Панаса Мирного,
професор Полтавської державної аграрної академії,
випускник 1969 року

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ У МОЄМУ ЖИТТІ

Важко сказати коли саме виник у мене інтерес до тих чи інших подій минулого. Певну роль у цьому відіграв один чоловік похилого віку, якого, геть сивого, у моєму рідному селі, що розташоване поблизу древнього Глухова, звали чомусь коротко і просто – «дідок». Дуже часто разом з ним на луках ми випасали гусей, щоб ті, ненароком, не побігли туди, де була територія сінокоосу, який охоронявся від отрави спеціально призначеною колгоспом людиною з великим рудим псом. Не знаю чому, але цьому «дідкові», ім'я якого стерлося у моїй пам'яті, я подобався. Можливо ця обставина пояснювалась моєю цікавістю до усього, що відбувалося у моєму селі і навколо нього у далекому минулому. Мені було цікаво, чому з'явилися назви таких, наприклад, лісових масивів і урочищ, як «Чагле», «Баране», «Одарицьке», «Кругле» і «Разін Яр». З такими назвами, як «Липове» чи «Барвінкова гора» усе більш-менш зрозуміло. Так ось, згаданий вже «дідок» намагався по-своєму їх пояснити, занурюючись у своїх розповідях у далеке минуле, розповідаючи, між іншим почуті від своїх предків перекази навіть про татаро-монгольську навалу XIII століття. Отож після закінчення 11-го класу Баницької середньої школи я вже не сумнівався, ким я хочу стати: звичайно ж істориком або археологом. Так у 1965 р. я склав іспити з трьох предметів (українська мова – усно і письмово, та історія України) і став студентом історико-філологічного (через рік він став історичним) факультету. Ще під час підготовки до складання іспитів я звернув увагу на великий, як мені тоді здавалося, бібліотечний фонд педінституту, з яким мені дуже хотілося познайомитись поближче. Це й сталося, коли мені повідомили про зарахування до числа студентів першого курсу. Згадую добрим словом колишніх бібліотекарів моєї alma mater: завідувача Миколу Михайловича Кулініча, Лідію Іванівну Костенко та бібліографа Антоніну Павлівну Жижку, які мене добре запам'ятали через мою неабияку цікавість до бібліотечного фонду. Щоп'ятничні виставки нової літератури, яка надходила до бібліотеки, була для допитливих читачів (як викладачів так і студентів) справжнім святом нових знань. Наскільки мені відомо, я був незвичайним читачем, адже лише мене бібліотекарі самого допускали у фонди, щоб я не через каталоги, а безпосередньо на полицях зміг познайомитись зі змістом тієї чи іншої книги і визначитись брати її до читального залу, чи ні. Пам'ятаю, що у бібліотеці був комплект «Киевской старины», сторінки якої я буквально з'їдав очима, знайомлячись з інформацією, яка інколи докорінно суперечила змісту доступних широкому загалу радянських книг, які студентам наполегливо рекомендувала вивчати тогочасна комуністична влада. Хто ж, як і я, цікавився змістом подібних видань, негайно потрапляли у сферу цікавості тодішнього КДБ, інформатори якого, як мені пізніше стало відомо, були у кожній студентській групі. Звичайно ж, ми, наївні студенти, обмінювались отриманою від нерадянських книжок та «Голосу Америки» чи «Німецької хвилі» інформацією, про що вже після закінчення інституту мені нагадали керівники місцевого КДБ.

Хоч це буде звучати з мого боку і не зовсім скромно, але я був відповідальним студентом: на першому курсі комсоргом, а через рік мене призначили старостою групи «А». Лекції викладачів старанно конспектував у загальний зошит на 96 сторінок, а до семінарських занять готувався за тим списком літератури, який викладач рекомендував

студентам. Опрацьовуючи відповідний список літератури, я намагався законспектувати насамперед рідкісні видання, наприклад статтю з «Вестника древней истории» за 1952 чи інші роки. Був упевнений, що більшість моїх одногрупників обмежиться відомостями з підручника про того ж Навуходоносора чи царя Сіпсілуліума, а я, таким чином, повідомлю більш ґрунтовну інформацію, що піде на користь не лише мені самому, але й тим, хто з такою інформацією свого часу не познайомився. Не знаю як зараз, але під час мого студентського життя частина одногрупників захоплювалась преферансом, засиджуючись за цією грою у своїх кімнатах до пізньої ночі. Мені, очевидно, пощастило, адже майже усі студентські роки я мешкав у кімнаті з братами Миколою і Григорієм Некозами та Іваном Кудіним, які не захоплювались преферансом, а добре навчалися і нічим не зловживали. (Микола Некоз, на жаль, покійний, згодом захистив докторську дисертацію і став професором Запорізького університету). Наші викладачі, за окремими винятками, добре знали свою справу, гідно оцінюючи знання студентів, періодично вивішуючи поточні оцінки на спеціальному стенді для об'яв на другому поверсі головного корпусу, виділяючи п'ятірки червоним кольором. На цьому стенді, між іншим, я познайомився з чудовими ліричними віршами молодого поета-філолога Володимира Тарасенка, який згодом став заслуженим працівником освіти й моїм кумом.

Серед тих викладачів, хто мені найбільше запам'ятався, хочу згадати світле ім'я Антона Самійловича Череваня, Олексія Хрисанфовича Соколовського, Григорія Івановича Кулика, Віктора Степановича Воловика, Василя Єгоровича Лобурця та ряд інших. З В.С. Воловиком я познайомився не лише у процесі вивчення історії стародавнього світу, але і під час перебування, як ми тоді говорили, «на картоплі», адже у радянські часи, до 1986 р. включно, у вересні місяці усіх першокурсників вивозили, як правило, у віддалені колгоспи копати картоплю: хлопці копають, а дівчата збирають. Інколи це була не картопля, а очищення качанів кукурудзи. Оплата – копійчана: 14-16 рублів за місяць роботи. В.С. Воловик заняття проводив на високому науковому і методичному рівні, нерідко використовуючи оригінальні мовні звороти чи порівняння, як то: « фіговий листочок», «лакмусовий папірець» чи щось подібне. При цьому текстом лекції не користувався, воліючи за краще не «читати лекцію», а розповісти про відповідні події і явища суспільного життя. Аналогічною методикою, можливо більш досконалою, користувався й інший викладач – О. Х. Соколовський, який, на відміну від В. С. Воловика, не просто стояв за трибуною чи біля неї, а знаходився між рядами столів, викладаючи історію середніх віків у своїй специфічній манері – похитуючись під час розповіді, ніколи не порушуючи при цьому логіку викладу фактичного матеріалу. Цю манеру поведінки лектора у певній мірі використовував і я вже будучи викладачем вищого навчального закладу, першим з яких був Камчатський педагогічний інститут, де я працював з 1976 по 1979 роки. Від А. С. Череваня я перейняв основні принципи наукового дослідження, хоч і в лекційній діяльності професора Череваня теж було чого повчитись. Його знамените «чому» пам'ятатиму усе своє життя. Основний акцент методики цього шановного викладача спрямовувався на з'ясування причин того чи іншого явища суспільного життя. І, що мені найбільше подобалось, лівова частка отого «чому» припадала на явища соціально-економічного характеру. Не випадково, очевидно, і мої дослідження, а також п'яти моїх аспірантів стосуються, як і в професора Череваня, соціально-економічної історії, у якій політика відіграє хоч і важливу, але все-таки допоміжну роль. Іншими словами, відома сентенція: політика є продовженням економіки для мене не абстрактне поняття, а шлях для глибшого розуміння суспільних процесів. Починаючи вже з другого курсу я включився у роботу історичного гуртка під керівництвом А. С. Череваня. Брав участь у студентських конференціях, а в 1968 р. на республіканському конкурсі студентських наукових робіт був відзначений дипломом II ступеню, який, на жаль, десь загубився під час збору матеріалів М. І. Чупруном для створення музею історії педагогічного інституту. У будь-якому випадку на експозиціях музею мого диплому 1968 р. немає.

У зв'язку з тим, що моє дитинство минуло в оточенні партизанів сумнозвісної радянсько-німецької війни 1941-1945 рр., об'єктом моїх студентських наукових досліджень, за які я, власне, і отримав згадану відзнаку, був партизанський рух на Сумщині. Враховуючи мої побажання, А. С. Черевань допоміг сформулювати і тему дослідження, яке з урахуванням тогочасної ідеології звучало так: «Сільська самооборона Новгород-Сіверського Полісся у світлі ленінського вчення про народний характер партизанського руху (1942-1943 рр.)». Це дослідження відіграло свою позитивну роль і по завершенню нав-

чання у 1969 р., коли мені як відміннику навчання (диплом з відзнакою я не отримав через четвірку з німецької мови на державному іспиті), Вчена рада інституту дала направлення для вступу до аспірантури без необхідного у таких випадках двохрічного стажу роботи. Склавши іспити: два на «5» і один (німецька мова) на «4», я тоді по конкурсу не пройшов, а через два роки усе-таки став аспірантом відділу капіталізму Інституту історії АН УРСР. І не останню роль у цьому плані, як пізніше повідомив мій науковий керівник професор Ф. Є. Лось, відіграло саме те дослідження, яке я здійснив під керівництвом А. С. Череваня і подав до аспірантури у якості свого реферату.

Інші викладачі, включаючи згаданого раніше Г. І. Кулика, нічим особливим не запам'ядалися, але всі вони свою справу знали добре, що давало можливість усім, хто хотів вчитися не під страхом покарання негативною оцінкою, а за покликом душі, сформуватися, врешті-решт, у висококваліфікованих вчителів історії і суспільствознавства (так було вказано у дипломі про освіту) або викладачів вищих навчальних закладів. Немає сумніву і в тому, що період навчання у Полтавському державному педагогічному інституті ім. В.Г. Короленка сприяв формуванню особистості з точки зору фахового аналізу основних явищ суспільного життя і в тих випускників, які стали працювати не за основним фахом, як, наприклад, Микола Качала – він став успішним журналістом. У будь-якому випадку я маю усі підстави для висновку, що подальша доля більшості колишніх студентів-істориків ПДП знаходилась у прямій залежності від кількості і якості отриманих знань, умінь і навичок. Аспірантуру Інституту історії АН УРСР я закінчив у 1976 р., отримавши на руки висновок про рекомендацію до захисту моєї дисертації «Переселенський рух в Україні у роки столипінської аграрної реформи (1906-1913 рр.)». Безумовною заслугою моїх викладачів вважаю і підготовку до захисту у 1989 р. своєї докторської дисертації «Селянські переселення з України на окраїни Росії в період капіталізму (1861-1917 р.)». Я вдячний своїм наставникам і за всі наступні успіхи на різних посадах у Полтавській державній аграрній академії, численні грамоти та інші відзнаки, про які відомо науковій громадськості з мого «біобібліографічного покажчика», який побачив світ у 2016 р. у зв'язку з моїм 70-літтям. Він підтверджує той очевидний факт, що на моїй науковій ниві дещо таки вродило, чого від усієї душі бажаю нинішнім і майбутнім студентам близького моєму серцю історичного факультету Полтавського національного педагогічного університету, та його декану – професору П. А. Кравченку.

* * *

Демиденко Вадим Олександрович,
вчитель історії, працівник Полтавської
обласної ради профспілок, лауреат обласної премії
імені Леоніда Бразова,
випускник 1971 року;

Демиденко Тетяна Прокопівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України,
відмінник освіти України, лауреат
обласних премій імені Панаса Мирного та Леоніда Бразова
випускниця 1974 року

«...МОВ ТУЛЮЄ ЗАХОЛОЛОЮ СПИНОЮ ДО НАГРІТОЇ СОНЦЕМ СТІНИ»

Підступаючись до оцього есе, а принагідно висловлюю вдячність укладачам за виявлену честь бути причетним до творення ювілейного панегірика, осібно – Людмилі Леонідівні Бабенко, заскочив себе, присоромлений, на сливе стидному бронзовинні: нашому істфаку – сто років, а мені з ним – п'ятдесят! Аж вивершився услід за рекламною телевізійною бабцею: «Ти ба – цифра!». Та, зрештою, дійшов думки, що випускникові погрітись у променях слави свого історичного – богом велено.

Адже Факультет і в моїй окремішній особі зреалізував прагматичне суспільне замовлення, підготувавши третього, щонайменше, секретаря райкому партії – вчитель історії та суспільствознавства середньої школи на початках 70-х років минулого століття був

найвірогіднішою кандидатурою як на шкільне директорство, так і на тоді ще престижну посаду бійця ідеологічного фронту. Змобілізовані «найпередовішим вченням», випускники істфаку щиро прагли хоч би чим-небудь підсобити розвинутому до ручки соціалізові. Скільком нашим хлопцям та дівчатам так і не судилося відбитися від партійних хлібів! Та закладене Факультетом зернятко подвижницького шкільництва, вже після вправ з щаблями на чиновних драбинах, таки проросло в мені непереборним бажанням прислужитися фахові, школі, дітям. Колеги зрозуміють, яким цілющим було моє повернення до рідної школи! Саме гарт Факультету дав змогу успішно здійснити ризикований вчительський камбек: адже у середині 90-х українська школа, блукаючи у версіях історії, не мала ні програм, ні підручників.

Факультет подарував сільському неофітові можливість поніжитися в особливій науково-педагогічній атмосфері, талановито і відповідально створюваній митцями історичного духу Григорієм Івановичем Куликом, Антоном Самійловичем Череванем, Павлом Мусійовичем Денисовцем, Віктором Степановичем Воловиком, Людмилою Степанівною Ліхіною, Олексієм Хрисанфовичем Соколовським, Лідією Логвинівною Мазуренко, Олександром Павловичем Самойленком, Яковом Аврамовичем Побіленським, Михайлом Васильовичем Бакою, Миколою Корнійовичем Бойком (певно ж, хтось серед моїх однокурсників вишикує іншу шеренгу улюблених метрів, мають право, а я шанобливо віншую своїх). Наразі перепрошую у тих викладачів, чиї лекції не видавалися нам переконливо іскрометними, і ми з друзякою Миколою Олійником компенсували відсутність інтересу засвоєнням географічної номенклатури: до четвертого курсу за декілька секунд могли знайти на великомасштабній мапі світу будь-який топонім! Без Гуглу.

Факультет жорстко вилікував юначий громадянський дальтонізм: улесливого товариша, котрий щоденно снідав з тобою в інститутському буфеті вінегретом та пів-склянкою сметани, паралельно доповідаючи «кому слід» про твої антирадянські погляди на карколомний успіх монгольського аратства, що буцімто самотужки вистрибнуло з палеоліту у соціалізм, слід іменувати «стукачем», ніяким «однокурсником» товариш бути не міг за визначенням.

Факультет дав змогу сповна відчувати принади безпечної спудейської філософії побутування «від сесії до сесії». Особливою віхою нашої з Факультетом спільної пам'яті є інститутська команда клубу веселих і кмітливих. У наші роки належати до укомплектованої переважно істориками тусовки було ще тією фішкою! Певно, здивую зараз молодих колег: можете повірити, що сміялися ми безплатно?! Це тепер Зеленський і КО жирують винятково за гроші. То ж і сьогодні гріє мою вже змирену душу утішний спогад, як кавенівцям педу вдалося здолати елітну команду корифеїв з медстомату, і наша альма матінка ще з місяць скандувала слоган: «Стоматологи, прикиньте! Зуби ваших дітей – це ваші зуби, але душі ваших дітей – це наші душі!».

Факультет виявився непередбачувано щедрим. Він висватав мені (ветерану буде дозволено трохи інтиму?) найкращу під усіма сонцями й місяцями дружину – Таню Злобинець. З нею ми сподобилися аж на невеличку педагогічну династію: син і донька, зять і одна з невісток, онучка, племінниця – випускники нашого вишу. З того тішимся і деремо носи догори.

Йй, моїй обранці, і передаю естафету споминів. Таких бентежних, теплих, вдячних. Як у Леоніда Талалая: «Мов тулюсь захололою спиною до нагрітої сонцем стіни»...

... Приймаючи естафету ювілейних віншувань, хочу відзначити, що незаперечний авторитет факультету створювався передусім завдяки його викладачам, їхньому потужному інтелектуальному потенціалу, високій методичній майстерності та гідним поваги особистим якостям. Стверджую це як випускниця факультету, якій пощастило навчатися на ньому в 70-х роках минулого століття і яка завдячує йому власним професійним становленням (на рідному істфаці мала честь викладати майже сорок років) та навіть особистим щастям.

Студенткою ПДП імені В.Г. Короленка я стала 1970 року. Моєму вступові передувала майже детективна історія: сонячного липневого ранку щаслива власниця золотої медалі, яка давала шанс стати студенткою, склавши лише один, профільний, екзамен на «відмінно», прямуючи до приймальної комісії вишу через Корпусний парк, так радісно й енергійно розмахувала картонною текою з документами, що загубила дорогі цінний «золотий» атестат. Це стало очевидним, коли у 18 аудиторії, де відбувався прийом документів, секретар, уважно ознайомившись з необхідними паперами, привітно сказала:

«Нам потрібні такі студентки – відмінниця, учасниця художньої самодіяльності, секретар комітету комсомолу школи, тільки де ж ваш атестат про середню освіту?». Почалися клопоти з одержанням дублікату, та за існуючими правилами атестат, хоч і відновлювався з усіма відмінними оцінками, але права вступу як золотий медалістці не давав. Нарешті, 30 липня, за два дні до вступного іспиту з історії, тодішня доблесна міліція повернула мені знайдений якимось громадянином «золотий» атестат, екзамен було складено на «відмінно» (не завадив навіть номер аудиторії – 13), і того ж дня я стала студенткою історичного факультету.

Роки навчання залишили відчуття неймовірного щастя: я наближалася до омріяної професії, вивчала улюблені ще зі школи предмети, з головою поринула в громадське життя, а воно було насиченим, різноплановим, цікавим, бо на істфаці навіть за часів «розвиненого соціалізму» панувала значно демократичніша атмосфера, аніж на решті факультетів. Її створювали як викладачі, котрі стимулювали нас у дискусіях, спонукали до критичного мислення (не можу не згадати з особливою вдячністю за відчуття насолоди від розкутості мислення Віктора Степановича Воловика, Олександра Карповича Зубаня, Лідію Логвинівну Мазуренко, Маргариту Олександрівну Авдєєву, Олександра Павловича Самойленка, Павла Мусійовича Денисовця, Василя Єгоровича Лобурця та багатьох інших), так і самі студенти-історики, схильні до аналізу, сприйняття аргументованої думки опонента, не байдужі до тодішніх суспільно-політичних процесів. Переважну частину позааудиторного часу ми проводили у читальній залі чи навчальних кабінетах, «полюючи» за монографіями, джерелами, науковою періодикою. Ризикую наразитися на нерозуміння сучасних студентів, та маю засвідчити, що на останніх парах ми займали місця ближче до дверей аудиторії не задля того, аби швидше бігти до їдальні, а задля можливості першими замовити в читальній залі необхідну літературу. Принагідно зауважу, що серед принад, які мав мій обранець – четвертокурсник Вадим Демиденко – відмінник, художник, кавець, для мене, першокурсниці, додатковим плюсом уявлялася його робота в бібліотеці в якості художника-оформлювача, завдяки якій можна було відкласти у читальні потрібну книгу, а часом навіть взяти її до ранку додому...

Спонукали нас до навчання передусім наші викладачі. У часи й мого студентства на факультеті працювали справжні фахівці, інтелігентні й мудрі наставники, кожний з яких вирізнявся «лиця не общим выраженьем», був непересічною особистістю. Конспекти їхніх лекцій я зберігала впродовж багатьох років після закінчення навчання. Часом виникало бажання погортати їх, перечитати, аби знову зануритись у незабутню атмосферу студентських років, та враження було неповне, чогось важливого не вистачало. І тільки коли я почала читати магістрантам курс методики навчання історії у вищій школі і глибоко вивчала досвід кращих лекторів минулого, мені вдалося знайти розгадку неповноти сприймання текстів лекцій наших факультетських Метрів у... А.П. Чехова. Ось що зауважував письменник стосовно подібної ситуації з лекціями його улюбленого професора Г.А. Захар'їна: «Вийшли лекції Захар'їна. Я купив і прочитав... Але, на жаль, є лібрето, але немає опери. Немає тієї музики, яку я слухав, коли був студентом». Дійсно, у виконанні наших тодішніх лекторів це була класична музика вузівської лекції зі всіма ознаками академічного жанру: була увертюра (вступ), яка налаштовувала на сприйняття інформації, окреслювала її тематичний простір, містила мотиваційні чинники, були три-чотири акти-частини заняття, які доносили до аудиторії всі деталі означеної теми, була кода-фінал як підсумок цієї гармонії глибокого змісту та досконалої форми. Тексти ж лекцій передати всю повноту їх звучання без колоритних, непересічних особистостей наших наставників були не здатні...

Улюбленим предметом у вищій стала для мене методика навчання історії, яку блискуче викладав Петро Микитович Тригуб, відтак, коли по закінченню навчання прийшла працювати до своєї рідної Полтавської ЗОШ № 10, здавалося, що більшого щастя, ніж вчити дітей, годі й уявити! А мені за це ще й гроші платять. І це видавалося ледь не чимось зайвим, тим паче, що у вузі я отримувала іменну стипендію у 100 карбованців, а перша вчительська зарплата становила лише 86...

Одержаний у школі досвід став у нагоді, коли мені надійшла пропозиція перейти працювати на рідний історичний факультет, щоб викладати курс методики навчання історії. Після довгих роздумів (була певна, що школа – найкраще з можливих місць роботи!) я, зрештою, погодилася, тим більше, що попереду було викладання одного з найулюбленіших зі студентських років предмету. Відтоді впродовж 39 років я залишалася

закоханою у методику навчання історії, яка, на моє переконання, є визначальною складовою у становленні вчителя, у студентів – постійне й невичерпне джерело натхнення, мій надійний еліксир молодості, у колег, з котрими разом набиралася досвіду, долала труднощі й ділила радощі викладацьких буднів, словом, у свій найкращий, найрідніший історичний факультет!

* * *

Білоусько Олександр Андрійович,
*історик-краєзнавець, педагог, заслужений вчитель України,
член Національної спілки краєзнавців України,
член Національної спілки художників України,
випускник 1972 року*

ІСТОРИКО-ФАКУЛЬТЕТСЬКІ СТУДІЇ ПІВСТОЛІТНЬОЇ ДАВНИНИ ОЧИМА ТОДІШНЬОГО СТУДЕНТА

Студентське життя тих років було насичене різноманітними подіями, опис яких зайняв би багато місця. Тому обмежуся лише кількома ситуаціями, які певною мірою характеризують особисті відносини з викладачами кафедр всесвітньої історії та історії СРСР і УРСР.

Моє знайомство з викладачами історичного факультету розпочалося під час вступу до інституту в 1968 році. Ця подія відклалася у пам'яті так, ніби відбувалася вчора. Вступний екзамен з історії (перший із чотирьох) наша група абітурієнтів складала в старому приміщенні на вулиці Сковороди. Досі пам'ятаю всі три питання екзаменаційного білета: 1) культура Київської Русі; 2) складання всеросійського ринку; 3) розгром Колчака і Денікіна. Гадаю, що успіх вирішила відмінна за тодішніми мірками відповідь на перше питання. Для переважної більшості абітурієнтів а потім, як виявилось, і студентів питання культурологічного характеру були ахіллесовою п'ятою. Я ж з 13-річного віку серйозно цікавився історією і теорією мистецтва, читав спеціальну літературу, яку одержував із Москви і Ленінграда «Книга-поштою», виписував усі доступні тоді мистецькі журнали – вітчизняні й зарубіжні (звичайно, ті, що видавалися в країнах «соціалістичного табору»), і бачив себе у майбутньому якщо не художником, то принаймні мистецтвознавцем. Обставини склалися так, що замість художнього прийшов вступати до педагогічного вузу, обравши історичний факультет як найближчий до милої мені *historii sztuki*. Тож киево-руську культуру я охарактеризував не по-дитячому. Члени екзаменаційної комісії слухали, не перебиваючи. Навіть абітурієнти, що готувалися, відволікалися від своїх записів і заздрісно поглядали на удавного конкурента. Решта двоє питань пройшли на автоматі. І ось голова комісії, викладач вузу, піднявся з місця, потиснув мені руку, поздоровив із «п'ятіркою» і побажав так само успішно скласти решту екзаменів. Почувши відповідь: «А мені вже не треба здавати інші – я медаліст», він трохи знітився, став заглядати в папери (з висоти набутого досвіду здогадуюсь, що він, можливо, звиряв, чи не перебрив була заплановану процентну квоту «прохідних» медалістів), але швидко опанував себе і привітав мене уже як студента. Цим викладачем був незабутній Віктор Степанович Воловик. Білоуська ж він запам'ятав, і вже на першій лекції, звернувшись до аудиторії з питанням про суть патріархального рабства та вислухавши кілька відповідей (які його не задовольнили), поцікавився моєю думкою, хоча я й не піднімав руку – очевидно, перевіряв, чи не помилився, поставивши вирішальну «п'ятірку». Після низки семінарів його сумніви (якщо такі були) розвіялися, а я увійшов до кола студентів, яких Віктор Степанович цінував і з якими постійно спілкувався.

Воловик читав на першому курсі історію стародавнього світу. Досі це мій найулюбленіший розділ історії. Віктор Степанович викладав блискуче. Як зараз бачу його трохи нахилену вперед постать, коли він, монотонно рухаючись перед партами, в такт крокам із наголосом вимовляв: «Публії Корнелій Сціпіон АфрикАанський СтАА-Арший». Як на ті часи, історія стародавнього світу була найменше зачеплена комуністичною ідеологією (звісно, від формаційного підходу і класової боротьби рабів проти рабовласників діватися було нікуди), але існували теми, заглиблюватися в які було не бажано. Однією з них була історія раннього християнства. Подейкували, що якраз на цій темі Воловик «погорів» з дисертацією. Я ж забрався в катакомби ранніх християн випадково. Привчаючи нас до роботи з науковою літературою, Віктор Степанович під

кінець першого семестру загадав кожному законспектувати якусь вчену книгу з давньої історії. Навчальний семестр тоді тривав якихось півтора місяці, тому що з перших днів вересня до середини листопада студенти перебували на сільськогосподарських роботах у колгоспі. Склалося так, що по закінченню цих робіт я захворів і з'явився на заняттях, коли брошури й тонкі книги в інститутській бібліотеці вже розібрали. Тож мені дістався об'ємний доробок Абрама Рановича «О раннем христианстве» (1959 р.). Заходившись біля книги, я майже дослівно переписав її в кілька загальних зошитів, чомусь вибравши для цього замість модної тоді авторучки «зірочку» – звичайне шкільне перо, яке дряпало неякісний папір і розбрикувало чорнило. Ошелешений Віктор Степанович довго допитувався, чому мене захопив саме Ранович і навіщо я підготував рукописну копію його книги. Я, звичайно, не міг сказати, що пізно звернувся в бібліотеку і взяв останнє, що залишилося, тому мусив щось вигадувати про зацікавлення християнською історією, оскільки вона широко відображена в творах образотворчого мистецтва, яким я продовжував займатися як художник-аматор, читач і збирач книг. Воловик знав про цю мою пристрасть, любив поговорити на цю тему, часто (й тоді, коли я вже вчився на старших курсах) переказував, в яку книгарню завезли мистецьке видання. Так завдяки Віктору Степановичу Воловику почалося моє співробітництво з кафедрою загальної історії, яке знайшло свій найбільший вияв у студентській науковій роботі. Але про це пізніше.

З подій першокурсного періоду запам'ятався ще залік з латинської мови. Не знаю, кому на кафедрі прийшла в голову щаслива думка запровадити для студентів-істориків цей спецкурс, але вже тоді я зрозумів, що вчили ми цю мову (як і старослов'янську) «для годин» викладачеві – ні про яке справжнє знання не йшлося. Значно пізніше я переконався у цьому, коли ознайомився зі станом викладання латини в навчальних закладах дореволюційної Росії, зокрема, в Полтавській гімназії часів Михайла Драгоманова (його спомини «Два учителі»). На відміну від гімназистів, ніхто з нас не читав латинських авторів цілими книгами, обходилися примітивними перекладами якихось вирваних з контексту фрагментів. Але один позитив зі знайомства з латиною я виніс. Викладач (розважливий молодик, імені якого не запам'ятав) однією з умов успішної здачі заліку поставив знання напам'ять кількох латинських прислів'їв. А я якраз придбав книгу «Крылатые латинские выражения в литературе» (1969 р.) і щодень зубрив ці вислови, вивчивши у підсумку близько трьохсот розумних фраз, від найкоротших *veto* та *ab ovo* до найдовших *ubi plura nitent in carmine, non ego paucis offendar maculis* та *optumus quisque facere quam dicere, sua ab aliis bene facta laudari quam ipse aliorum narrare malebat*. Звісно, залік я склав успішно. Цікаво, що запам'ятовування цитат спонукало мене більше читати античних авторів (звичайно, у перекладах російською й українською); відтоді моя особиста бібліотека постійно поповнювалася відповідною літературою. А вивчення латини тим заліком так і закінчилося. Як тут не згадати Б. Ярхо (з його передмови 1924 р. до «Сатирикона» Петронія Арбітра): «Швидкими і вірними кроками наближаємося ми до того часу, коли людей, які одержали класичну освіту, стануть показувати на ярмарках, як ацтеків».

На другому курсі ми вивчали історію середніх віків, яку читав Олександр Хрисантович Соколовський. На відміну від Воловика він був людиною закритою. В усякому разі у мене з Соколовським довірливі відносини не склалися. До того ж, він поставив мені «четвірку» на першому семестровому екзамені, який я з якогось дива складав не в першій «п'ятірці» з кращими студентами, як завжди, а з гіршими, які домучували втомленого викладача в кінці іспиту. Це була друга з моїх трьох семестрових «четвірок» за весь час навчання в інституті й перша з історичних дисциплін. Тоді я підозрював, що несправедливі «четвірки» відмінникам час від часу ставили спеціально, щоб дотримати ліміт на підвищену стипендію (35 замість 28 крб.), встановлений для тих, у кого середній сукупний дохід на члена сім'ї (як у моєму випадку) перевищував 50 крб. Оскільки занижену оцінку поставив саме Соколовський (назовні – за неповну відповідь про повстання чомпі), у мене пропав інтерес до його особи, і поза навчальними годинами ми не спілкувалися.

Цей брак спілкування з викладачами кафедри був з надлишком компенсований на старших курсах, коли я став писати наукову роботу у Миколи Йосиповича Чупруна, викладача історії нового і новітнього часу. Тема роботи – «Національно-визвольний рух народів Чорної Африки» – базувалася на французьких джерелах, які науковий керівник надавав мені у вигляді фотокопій статей і документів, які він одержував із Москви.

Ці тексти (білі літери на чорному тлі), які можна було розібрати лише за допомогою збільшувального скла, треба було перекласти, роздрукувати, а потім використати в роботі. За домовленістю з викладачами кафедри іноземних мов переклад зараховувався до навчально-планових тисяч знаків з французької мови. Цю мову на курсі разом зі мною вчили лише три студенти, тож до занять готувалися дуже серйозно (надії, що «не викличуть», не було). Дякуючи щасливому збігу обставин (гарні викладачі й постійне вправління), наші знання *le France* були досить пристойні, і проблем з цією частиною роботи не виникало. Вирішена була й проблема з роздрукуванням. Переклади я набирав власноруч на друкарській машинці, що була в комітеті комсомолу. На тій же машинці, яку випрохав дати мені «на виніс» на квартиру, де мешкав, за ніч віддрукував і всю написану наукову роботу. Набутими здібностями до механічного набору текстів відтоді користуюся постійно; довго клацав на купленій через «Посилторг» у 1975 р. друкарській машинці «Москва» (яку зберігаю й досі), а з початком комп'ютерної ери швидко освоїв набір на клавіатурі. Створену в результаті таких різнобічних зусиль наукову роботу високо оцінили на кафедрі, потім кудись надіслали, і як казав мій керівник, хтось добряче з неї поживився. Оскільки я працював одночасно ще над кількома «вченими» темами з інших дисциплін, то не дуже перейнявся долею французьких джерел і не зберіг жодного артефакту, який би засвідчив тодішній рівень написання студентських наукових робіт на кафедрі загальної історії. Миколі ж Йосиповичу я вдячний за професійну підготовку до наукових дослідів. По закінченню студій він закликав продовжувати торувати шлях в науку. Через низку обставин від вченої кар'єри довелося відмовитися, але здобуті навички самостійної праці дозволили мені досягти успіхів і на науковій ниві.

На старших курсах яскравим представником кафедри загальної історії зарекомендував себе Яків Аврамович Побеленський, який читав курс нової і новітньої історії країн Азії і Африки. Його лекції були переповнені деталізованою інформацією, яку неможливо було запам'ятати чи навіть записати, але слухати його було одне задоволення. Енергійний, життєрадісний, він любив пересипати навчальний матеріал фактами власної біографії. Побеленський вільно володів японською мовою, був учасником війни з Японією 1945 р., багато розказував про ті події. Пізніше працював з іноземними студентами у Харкові, звідки й прибув до Полтави. Свої лекції він неодмінно супроводив написанням на дошці японських ієрогліфів. Я ретельно перемальовував ті ієрогліфи в зошит-конспект. Пізніше, працюючи вчителем, зображував їх на дошці вже на своїх уроках поряд з обов'язковою цитатою латинської мудрості.

Напередодні випуску кафедра загальної історії порадувала нас запровадженням додаткового (четвертого) державного екзамену з нової та новітньої історії. Ця новина викликала негативну реакцію, миттю з'явилася ініціативна група, яка заявила протест ректору, а потім, здається, і міністру освіти. Але екзамен все ж довелося складати. Пам'ятаю, коли приніс із бібліотеки на квартиру кілька товстелих книжок із назвами «Новая...» і «Новейшая...» (серед них особливо виділялася неприємним жовтим кольором обкладинки «Новая и новейшая история стран Азии, Африки и Латинской Америки»), двоюрідний брат Іван (студент фізико-математичного факультету), поглянувши на цю гору, запитав: «Хіба це можна прочитати?». «А вивчити?» – відповів я з інтонацією приреченого. Врешті, всім випробуванням прийшов кінець. Я одержав червоний диплом і направлення в сільську восьмирічку на Херсонщині з побажанням нести набуті історичні знання спраглим учнівським масам.

На відміну від «всесвітників», викладачі кафедри вітчизняної історії мали менше можливостей виходити за межі офіційної доктрини. Їхні лекції переважно дублювали написане в книгах, тому я більше часу проводив у бібліотеці, ніж у аудиторії. На щастя, обидва декани (і викладачі історії СРСР та УРСР) – Павло Мусійович Денисовець і його молодий наступник Микола Корнійович Бойко, цінували мій потяг до самоосвіти і не загострювали стосунків через пропуски занять, навпаки, підбадьорювали перед сесіями.

Натомість карально-виховні функції перебрав на себе інститутський комітет комсомолу, який періодично влаштовував перевірки присутніх на парах, розміщував списки прогульників на видному місці у вестибюлі, а найбільш злісних викликав на свої «судові» засідання. Незважаючи на те, що староста групи Валерій Мороко по дружбі ставив у журналі навпроти мого прізвища «енки» тільки в безвихідній ситуації безпосередньої переключки, уникнути комсомольського суду мені не вдалося. Логіка з боку обвинувачення була на рівні законів історичного матеріалізму: пропуски тягнуть за собою неуспішність. «Ну ж бо, скільки у тебе двійок?» – грізно запитував кожного «підсудного»

хтось із комітетчиків, смакуючи наперед торжество наведеної вище логічної конструкції. Коли черга підраховувати двійки дійшла до мене, судді були ошелешені фактом поєднання в одній особі прогульника і відмінника. Мене виставили за двері з погрозою «розібратися». Коли про інцидент доповіли декану, Микола Корнійович заявив: «За Білоуська я спокійний, він історію знає».

Оригінальною особистістю на кафедрі історії СРСР та УРСР був Антон Самоїлович Черевань, який з'явився в Полтаві після тривалого (і вочевидь вимушеного) перебування на «півночі». Лекції читав емоційно, часто пересипаючи написаний текст розлогими відступами-розмірковуваннями. Слухати його монологи було цікаво. Характеризуючи соціальну структуру суспільства, Черевань креслив крейдою на дошці кола, показуючи, де перебувають ті чи інші групи населення і як вони трансформуються при зміні одного ладу іншим. Учителем я теж зображував подібні кола. Розказували, що так робили й інші випускники. Черевань збурих усіх, домігшись запровадження курсу історіографії, який сам читав. З цієї дисципліни в бібліотеці тоді не було підручників, тож доводилося покладатися виключно на конспекти. З цієї причини значно зріс авторитет старанних студенток, які чесно відсиджували всі лекції і, як могли, записували почуте. Їхні нотатки перед заліком переписувалися всім курсом, звісно, з великими скороченнями і лакунами. Справжнього знання предмета у нас не могло бути. Історичні твори «українських буржуазних націоналістів» розглядалися за відомим принципом: «не читав, але засуджую», в очі ми їх не бачили. Багато уваги Черевань приділяв студентському науковому гуртку, членами якого стали багато моїх однокурсників. Щоправда, коли дійшла справа до направлень в аспірантуру, знайшлося лише одне місце.

Оцінюючи тодішнє ставлення до різних навчальних курсів, слід розуміти, що з перших днів занять студенти історичного факультету зустрілися з дразливою дилемою: викладачі профільних кафедр постійно наголошували на пріоритетності професійного історичного знання, тоді як педагоги, психологи, методисти за кожної нагоди нагадували, що ми передусім майбутні вчителі, а не науковці, тож маємо серйозно готуватися до роботи з дітьми. Звичайно, наші симпатії були на боці історії, решту курсів розглядали як другорядні. (З цієї причини я залишаю «за кадром» спогади про багатьох достойних викладачів неісторичних дисциплін). Ситуація вирівнялася несподіваним чином: після проходження на четвертому курсі тривалої шкільної практики як «історики», так і «педагоги» відкрили, що все потрібне для вчительської праці вже знають і дуже неохоче поверталися за парти. Оригінальним виявом звільнення від рутини школярства став спів перед початком пар, який не закінчувався з появою лектора. Виконували виключно українські народні пісні. Оскільки майже всі відвідували інститутський або факультетський хор, голоси були сильні, мелодія лилася через відкриті вікна на вулицю, заповнювала обидва поверхи інститутського корпусу, викликаючи захоплення і заздрість у решти *discipuli*. Викладач терпляче чекав, але спів на припинявся. Тоді в аудиторію вбігав декан Бойко і намагався втихомирити співаків. До кого звертався, той замовкав, але решта виводила далі. Інколи це тривало хвилин десять-п'ятнадцять. З початком нової пари ситуація повторювалася. Пісенний бік інститутського життя взагалі потребує окремого розгляду (я теж з першого курсу не розлучався з гітарою). Пісні супроводжують кожну нашу зустріч випускників, і хоча з кожною такою зустріччю хористів стає все менше, щоразу звучить *Gaudeamus* і весь незабутній репертуар студентської юності.

З позицій сучасності наше тодішнє виучування курсу й читання історичних книг мало обмежений характер. Ідеологічна цензура робила недоступною англійську, німецьку, французьку та іншу наукову літературу. Певною мірою я намагався розширити коло знання за рахунок видань «соціалістичних» країн, опанувавши для цього кілька слів'янських мов, але це тільки побільшувало читацький голод. Про те, щоб продовжити студії за кордоном, не було й гадки. З цього погляду тодішні студенти (і викладачі) не реалізували повністю свій потенціал, маневруючи між бажаним і можливим.

Попри все, більшість із нас зберегли інтерес до інтелектуальної праці, чого, на мою думку, не вистачає нинішній студентській молоді. Те знання, яке нам доводилося виробляти освітою, розповсюдилося, дякуючи електронним засобам інформації, і почало сприйматися, як щось готове, легке. Тонкощі професійного знання поступилися місцем поверховій утилітарності. Занепокоєння викликає сприйняття вченості з боку «успішних» невігласів, які самі мало чого вчилися, але подібно до римських вільновідпущеників, виявляють до людей освічених, але неімущих, напівпрезирливе, поблажливо-зверхнє ставлення. Це відобра-

жає злигодне становище людей гуманітарних професій, зокрема, вчителів. Актуальними залишаються слова Евмола з того ж «Сатирикона»: «Звеличуйте скільки завгодно любителів літератури – вони все одно будуть здаватися багатію дешевшими грошей».

Згадуючи з півстолітньої відстані вузівську науку, щоразу переживаю щемливе почуття від усвідомлення того, що наші викладачі, як і батьки, яких уже немає на світі, тоді були значно молодшими за нас ще живих нинішніх. Такими молодими, сповненими знань, сил і енергії, вони і залишилися в моїй пам'яті.

* * *

Капустян Ганна Тимофіївна,
доктор історичних наук., професор,
Кавалер ордону княгині Ольги III ступеню,
відмінник освіти України,
Почесний громадянин Кременчуцького
району, депутат Кременчуцької районної
ради VI, VII скликань,
випускниця 1977 року

ПЕРШІ СХОДИ ДО ВЕЛИКОЇ НАУКИ

Здобути наукові ступені для мене було значно простіше аніж стати студенткою історичного факультету. Закінчивши Зарудянську середню школу у 1970 році, лише за четвертої спроби стала студенткою історичного факультету ПДПІ ім. В.Г. Короленка.

1 вересня 1973 року увесь істфак зібрався в актовій залі педінституту. Мета зібрання прослуховування традиційної лекції з «фанфаронової» тематики успіхів КППРС у галузі соціалістичного будівництва. Ми, першокурсники, зайняли перші ряди. Відкрив зібрання вітальним словом володар неперевершеного інтелектуального гумору, наш перший декан доцент Микола Корнійович Бойко. До слова, наш курс особливий, адже нам вдалося пережити чотирьох деканів: Тригуб Петро Микитович, Ніколенко Степан Васильович, Побіленський Яків Абрамович.

На першу урочисту лекцію першокурсники прийшли з зошитами і намагалися конспектувати за лектором. З відстані прожитого видається, що важливі речі об'єднують і запам'ятовуються. Пам'ятається вступне слово декана Бойка М.К., фахівця з історії українського козацтва. Це з розділу – суттєвого. І, навпаки, не суттєвого, того, що викинуте з пам'яті – ім'я лектора та назва теми пропагандистської лекції. Головною метою цього дійства було навернення нас, як майбутніх «бійців» ідеологічного фронту до самовідданої праці по пропаганді ідей марксизму-ленінізму, розвінчуванні постулатів «українського буржуазного націоналізму». Забігаючи наперед, скажу, уже, будучи досвідченими студентами-третьокурсниками, ми запитали викладача історії КППРС, колишнього інструктора Полтавського обкому комуністичної партії асистента Ф.М. Собка: «Нам, історикам, вартувало б самим почитати в оригіналі, а не в переказах, праці українських буржуазних націоналістів, адже для того, щоб критикувати потрібно володіти змістом оригіналу». На це була відповідь: «Ото те, що написано в резолюціях ЦК КППРС, ото вам і відповідь. Ні вліво, ні вправо не відступати!» Отакої вам! Само собою зрозуміло, що ми, історики, – ідеологічна опора «керівної і спрямовуючої» сили епохи. На нас система покладала надії як на власний ідеологічний «інструмент».

Але не такою то вже міцною і цілісною була та радянська командно-репресивна система. Адже залишалися студенти, які бажали навчатися і ставити незручні запитання. Працювали на факультеті і в педінституті викладачі, які змушували нас думати, а, іноді застерігали від вчинків, які б нам би могли зашкодити. Адже не секрет, що в кожній студентській групі працювали «стукачі», які пильнували за суспільно-політичними настроями і надсилали відповідні зведення до органів державної безпеки.

Дещо із пережитого в ті роки. На другому курсі «ходив» серед студентів самвидавівський зшиток творів Солженіцина. Студенти потайки перечитували заборонений твір. Про це були поінформовані відповідні органи, а учасників забороненого читання викликали для профілактичної бесіди і отримали прочухана від ректорату!

Незважаючи на спроби з боку політичної системи посіяти у народу віру у примарні успіхи соціалістичного будівництва, ця система не могла себе відтворювати без викори-

стання дармової робочої сили: колгоспників, армії, в'язнів, робітників-шефів, студентства. 2 вересня 1973 року розпочалися наші звичаї не у студентських аудиторіях, а на полях радгоспу «Вирішальний», що в Лохвицькому районі. Ми вибирали картоплю, ламали кукурудзу, перебирали овочі на токах, віяли соняшник. Моя група «А» за своїм соціальним походженням і складом статі відрізнялась від інших груп «Б» і «В» на курсі. У нас було 24 дівчини і 6 хлопців. Це були переважно вихідці з сімей тодішньої радянської місцевої «еліти»: працівників радянських, партійних установ, керівників промислових, транспортних, сільськогосподарських підприємств, торгівлі, їхні батьки займали керівні посади у лавах армії, тощо. Цей соціологічний «прикид» виявив себе під час роботи на полях «Вирішального». Разом з нами працювали досвідчені студенти третього курсу групи «А». Керівником усього цього студентського колективу був Віктор Степанович Воловик, гроза студентства, висококваліфікований викладач історії Стародавнього світу. Він же був і куратором групи «А», що на третьому курсі.

Початок нашого студентського життя саме в такий спосіб вкотре підкреслював неспроможність існуючої системи функціонувати без додаткових ін'єкцій безоплатної робочої сили. Дармова праця усіх цих соціальних категорій, до певної міри заручників системи, стримували її неминучий крах. А її агонія так надовго розтяглася у часі. Тоді як цивілізований світ кількаразово реформував стандарти життя. Радянська ж система важкою плямою лежала на шляхах поступу прогресивного людства ХХ століття.

Нарешті, на початку листопада ми змогли зайти в свої аудиторії. Усвідомивши цейтнот щодо обмеженого часу для становлення історика-професіонала, доводилось працювати по 16 годин на добу. Після закінчення 5-ї чи 6-ї пари одразу займали місця в читальній залі, кафедральних кабінетах. Поспішали першими захопити наукові монографії, кількість екземплярів яких була катастрофічно обмежена. І думки, навіть, не могло бути про непідготовленість до семінарського заняття, колоквиуму. Залишали інститут одночасно із закриттям читальної зали о 22-й годині. І так щодня! Про нас згодом говорили, що ми були тим останнім поколінням, яке прагнуло навчатися! Це був час щасливого пізнання, зустрічей з цікавими людьми, час плідних дискусій. Ми сперечались на семінарських заняттях у пошуках істини. Аргументовано відстоювали власну позицію. Ми були молодими максималістами і намагалися долати високу планку професійного життя, життя з необмеженими можливостями.

За два місяці наполегливої праці мені вдалося надбати доволі солідний науковий потенціал, що дозволило заявити про себе як про здібну студентку. Втїшалася тим, що базова освіта, отримана у сільській Зарудянській середній школі, не поступалася іменитим міським школам. Мене помічали викладачі, пропонували спробувати писати під їх керівництвом наукову роботу. Однак інтуїтивно обрала науковим керівником професора Антона Самійловича Череваня – громадянина, дисидента, вченого. Професор Черевань – один із небагатьох у когорті нескорених, здатних змінювати світ. Він не лише аналізував проблему, але піддавав її глибокому осмисленню. Саме процес осмислення під силу далеко не кожному науковцю.

Професор Черевань організував науковий гурток для здібних студентів. Там він навчав нас «ремеслу історика»! Мені він доручив посаду старости гуртка. А перед тим старостами були студентки попередніх періодів навчання: Віра Кошова, Світлана Юренко, Надя Коробейнік, Ліда Берестова. Перша і головна серед інших лекцій, прочитаних професором для слухачів гуртка, мала тему «Методологія і методика історичного дослідження». Цю лекцію, висновки і рекомендації її я запам'ятала на все подальше наукове життя, вона залишилась для мене структурним еталоном у подальших наукових розробках. Змінювались часи, але принципи, уроки, надані професором, не підлягають інфляції.

Антон Самійлович мав велику бібліотеку (третю, як він одного разу зазначив – попередні зникали під час арештів чи війни). Віддані науці студенти мали честь бути запрошеними на гостини до професора. З особливим зворушенням і цікавістю я згодна була загубитися у його кабінеті поруч з друзями її величності – музи історії пані Клію.

У часи жорстокої цензури професор Черевань не міг публічно висловлювати власне бачення радянської дійсності. Але його вислови спонукали мислити, порівнювати, аналізувати. «Ви, в силу обставин, – застерігав він, – змушені будете висловлюватися публічно у захист цієї (радянської – Г. К.) дійсності, то будьте свідомі того, що ви змушені так говорити, але це не має стати вашими переконаннями!» Він застерігав нас від можливої

спокуси працювати у радянських, партійних, комсомольських органах. Адже система потребувала соціальної підтримки, і, в першу чергу, ідеологічної, а історики перебували в її перших лавах. Громадянська позиція наставника була продиктована стандартами його життя. Він був дисидентом радянської системи, тричі репресований. Перший раз після вбивства Кірова, другий – після повернення з полону в 1945 році, третій у вирі репресій так званої «групи лікарів», працюючи у Молотовському університеті. Він мав загострене почуття громадянської справедливості. До останніх днів шкодував, що його покоління інтелектуалів відходить, а система не дозволяла написати правду про політичні репресії.

Професор Черевань і зовні був фізичним велетнем. Його лекції сприймалися як щось величне, глибинне. Професор читав доволі складні курси: «історіографія», «джерелознавство», «допоміжні історичні дисципліни». Це був неосяжний океан історичних емоцій, героїв, фактів, подій. Це був величний спектакль історичного дійства! Професор володів даром історика-енциклопедиста, але водночас наголошував на важливості теоретичних узагальнень, висновків. Він цінував у студентів вміння поставити проблему. Відоме череванівське «Чому?» заслужило на поетичний жарт студентства. Він спрямовував нас формувати в собі професіонала: «Відчувайте завжди себе істориком! Не марнуйте час! Набувайте свої знання постійно. Навіть, йдучи вулицею, ставте перед собою питання стосовно побаченого історичного об'єкту – у зв'язку з чим виникла ця будівля, пам'ятник...?»

Моє перше наукове дослідження присвячувалось періоду жовтневої революції 1917 року у Кременчуці. Професор Черевань визначав не стільки тематику наукової роботи, а звертав увагу на набуття студентом досвіду історичного дослідження, вміння працювати з джерелами. Серед доступних джерел на той час були музейні фонди, тогочасна періодична преса, мемуари учасників подій. Моя перша наукова робота була відзначена Дипломом першого ступеня на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт 1974 року.

Вузькому колу студентів Антон Самійлович рекомендував завітати інших викладачів педінституту, його однодумців. Зокрема такими він вважав Верезомську Олександру Луківну, доцента кафедри математики, куратора студентського наукового товариства, Соколовського Олексія Хрисанфовича, доцента кафедри всесвітньої історії, одного з провідних медієвістів в Україні. Зустрічі з цими людьми допомогли в подальшому становленні мого професійного життя.

Час, відведений для навчання у науковій школі професора Череваня, завершився. 24 березня 1975 року після чергового гіпертонічного кризу професор пішов у Вічність. Глибокими драматичними емоціями для мене завершався другий курс навчання на факультеті. На третьому курсі ми захищали курсову роботу по кафедрі всесвітньої історії. Я обрала науковим керівником доцента Соколовського, який запропонував тему курсової роботи «Ідея рівності в селянському антифеодальному русі Західної Європи XI-XVII ст.» Це був плідний час роботи над історичними джерелами, хроніками. Над оригінальними текстами джерел середньовічних хронік працювала у відділі іноземної літератури Державної бібліотеки імені Леніна у Москві. Цілеспрямованість і наполегливість у досягненні мети сприяли реалізації власних студентських наукових амбіцій. У 1976 році в Саратовському університеті на Всесоюзному конкурсі студентських наукових робіт із всесвітньої історії моя робота удостоєна Диплому третього ступеня.

На той період в педінституті масово не практикувались захисти дипломних робіт. Лише в окремих винятках, за рішенням кафедри, студенти отримували дозвіл на підготовку та захист дипломних робіт. Решта – складали державні іспити. У червні 1977 року я успішно захистила дипломну роботу з історії середніх віків. Саме аграрна тематика у подальшому й визначила напрям наукових досліджень. Тематика моєї кандидатської та докторських дисертацій присвячена суспільно-політичному життю українського села 1920-1930-х років.

Успішній долі історика-вченої я насамперед завдячую рідному історичному факультету ПДПІ, викладачам, які сприяли всіляко нашому успішному професійному становленню: професор Черевань Антон Самойлович, професор Тригуб Петро Микитович, професор Зубань Олександр Карпович, професор Жученко Володимир Семенович, доцент Соколовський Олексій Хрисанфович, доцент Самойленко Олександр Павлович, доцент Ревежук Віктор Якович, доцент Побіленський Яків Абрамович, доцент Авдєєва

Маргарита Олександрівна, доцент Литвиненко Нінель Степанівна, старший викладач Мазуренко Лідія Логинівна, старший викладач Ліхіна Людмила Степанівна, старший викладач Воловик Віктор Степанович. Цим фахівцям, наставникам, мудрим і далекоглядним, я нині складаю свій щирий пошанівок і доземний уклін.

***

Лахижа Микола Іванович,
доктор наук з державного управління, кандидат
історичних наук, професор, Перший заступник
директора Регіонального центру з надання
безоплатної вторинної правової допомоги
в Полтавській області,
випускник 1977 року

СПОГАДИ СТУДЕНТА І ВИКЛАДАЧА

Автор цих спогадів завжди з вдячністю згадує Полтавський державний педагогічний інститут імені В.Г. Короленка, історичний факультет, кафедру загальної (всесвітньої) історії, їх викладачів та співробітників, оскільки з ними пов'язаний досить тривалий, складний, але цікавий період життя, час становлення як людини, викладача та науковця: навчання (1973-1977), робота на кафедрі загальної (всесвітньої) історії на посадах асистента, старшого викладача, доцента (1977-1998), з перервою на навчання в аспірантурі МДУ ім. М.В. Ломоносова (1982-1985), втім – й у ті роки, контакти з працівниками історичного факультету були постійними, вони підтримуються і сьогодні, як і дружні відносини з багатьма колегами.

Саме на період другої половини 1970-их та 1980-ті роки з приходом на посаду ректора І.А. Зязюна та впровадженням новітніх педагогічних технологій припадає, на наш погляд, становлення інституту як відомого в світі навчального та наукового закладу. У ті роки, із залученням до будівельних робіт студентів та викладачів, збудовано нове навчальне приміщення, гуртожитки, профілакторій, спорткомплекс. Головне ж – інститут зростав як кількісно, так і якісно.

В період 1970–1980-их років навчання в педагогічному інституті, а надто на історичному факультеті, було престижним. Випускники історичного факультету часто ставали директорами шкіл, завучами, працювали у партійних та державних органах. Тому конкурси доходили до 7-8 чоловік на місце. Викладачі кафедри завжди залучалися до роботи у приймальній комісії, а часто були її секретарями, що розглядалося більшістю з них як необхідне і відповідальне, але вимушене завдання.

Як і більшість студентів, автор у студентські роки намагався «проходити мимо деканату», потрапляючи туди за запрошенням або коли потрібно було «відпроситися» для поїздки до батьків. Декани – Микола Корнійович Бойко, Петро Микитович Тригуб, Яков Аврамович Побіленський сприймалися як «небожителі». Доступнішим був заступник декана Михайло Васильович Бака, педантизм якого відмічався студентами.

Кафедра загальної історії сприймалася студентами як одна з двох (поряд з кафедрою історії СРСР) основних кафедр історичного факультету, предмети якої стосувалися зарубіжної історії, а відтак були особливо цікавими і складними. Окрім обов'язкових програмних дисциплін, кафедра пропонувала й спецкурси, наприклад, автором уже в період 1990-тих років читалися спецкурси «Зарубіжне мистецтво» та «Політичні системи зарубіжних країн». Популярністю користувалися й наукові гуртки, які створювалися та велися провідними викладачами кафедри. Це була хороша наукова школа, де обговорювалися як теоретичні, так і методичні питання.

Кафедра запам'яталася автору сильним і рівним колективом викладачів, кожен з яких був особистістю і по-своєму оригінальним, що відзначалося студентами й було підставою для анекдотів з життя, які згадуються й досі. Особливо яскраво проявлялося це під час щорічних студентських «капусників», більшість персонажів яких зазвичай були «зчитані» з членів кафедри: кандидатів історичних наук, доцентів – вмілого оповідача, романтичного й одночасно практичного та амбітного завідувача кафедри Миколи Йосиповича Чупруна; наступного завідувача кафедри – обдарованого, працьовитого й педантичного Михайла Васильовича Баки, про якого з повним правом можна сказати, що «він сам себе створив»; широко ерудованої, завжди критично налаштованої й гострої

на слово Маргарити Олександрівни Авдєєвої; популярного декана факультету, оригінального у своїх висловах знавця історії Сходу Якова Аврамовича Побіленського; Олексія Хрисанфовича Соколовського, солідний вік якого проявлявся у забудькуватості, але згладжувався завдяки дивній рухливості та пам'яті на прізвища й події минулого як в історії, так і на практиці, а також старших викладачів – уважного до недоліків та нюансів життя студентів Віктора Степановича Воловика, коментарів якого побоювалися; поважної й мудрої Лідії Логинівни Мазуренко. Прикладом значної популярності кафедри та її викладачів може бути активне згадування про них під час традиційних «капусників».

У кінці 1970-их років склад кафедри поповнили випускники Полтавського педінституту О.О. Поляков, М.І. Лахижа та випускники Київського університету ім. Т. Г. Шевченка О.М. Мельников, Б.В. Год, В.В. Ставнюк, р.В. Майборода, В.О. Рибачук, Н.І. Самойленко, яких поступово почали підключати до читання лекцій. Кафедру історії СРСР поповнили Н.Я. Цехмістро, О.О. Нестуля, Л.А. Власенко. Таке суттєве кадрове розширення викладацького складу факультету було викликане збільшенням набору студентів. Окрім оволодіння теоретичними та методичними знаннями, молоді викладачі залучалися до кураторства, вступних екзаменів, громадської (партійної, комсомольської, профспілкової) роботи, періодичного керівництва народною дружиною, участі у художній самодіяльності тощо. Особливим дорученням була участь у читанні лекцій для населення, частина з яких досить пристойно, як на той час, оплачувалася через товариство «Знання». Така школа теж була корисною, особливо з точки зору спілкування з різними аудиторіями слухачів.

З боку керівництва інституту особлива увага зверталася на зовнішній вигляд викладачів та студентів: обов'язковими для хлопців були костюм та краватка, яку називали «зязюнчиком». Періодично проводилася й кампанія боротьби з курінням, тому запеклий «курильщик» В.С. Воловик щоперерви «вибігав» на вулицю, де збиралася досить широка компанія викладачів та студентів. Антиалкогольну кампанію на факультеті сприймали з гумором.

Суттєвою рисою того часу були тісні зв'язки між факультетами та постійне змагання: спорт, художня самодіяльність, нові методи роботи тощо. Факультети та кафедри пов'язували й чисто людські зв'язки між викладачами на ґрунті спільних інтересів. Так, автору запам'яталося приємне і корисне спілкування з такими «маститими» доцентами кафедри історії СРСР як П.М. Тригуб, О.П. Єрмак, В.Н. Жук, О.П. Самойленко, В.Я. Ревегук та молодшим поколінням, яке репрезентували Т.П. Демиденко, О.О. Нестуля, Л.М. Новохатько, Н. Я. Цехмістро. Окремо як взірець інтелігентності пригадується професор В.Є. Лобурець.

Авторитет викладачів складався в першу чергу з професійного підходу до справи, глибоких знань своїх предметів та педагогічних вмінь. На відміну від сьогодення, основний акцент робився на опікуванні викладачів навчанням та вихованням студентів, тому вимоги до наукової роботи були нижчими. Публікації у серйозних наукових журналах, яких було всього кілька на республіку, були рідкісними, в основному готувалися тези виступів на наукових конференціях. До того ж доводилося проходити цензуру.

У середині 1980-их – на початку 1990-их років викладачі кафедри активно бралися за розробку госпрозрахункових тем. Це було суттєве додаткове навантаження (поїздки в райони, збір матеріалів, робота в архівах та бібліотеках, написання тексту тощо), але фінансування господарських тем давало помітне доповнення до зарплати викладачів, дозволяло забезпечувати поїздки до бібліотек Москви та Києва та матеріально поповнювати фонд кафедри.

На початку 1990-их років помітним був перехід значної частини викладачів кафедри до вивчення краєзнавчої тематики, що було викликано більшою доступністю до джерел та проведенням на базі інституту наукових конференцій з краєзнавства, що забезпечувало публікацію матеріалів.

Значна увага зверталася на методику проведення лекцій та семінарів. Майже всі заняття викладачів кафедри проводилися українською мовою із застосування доступних на той час методичних засобів – діапроекторів, мальованих таблиць тощо, обов'язково використовувалися карти, як настінні, так і в атласах. Широко застосовувалася дошка: обов'язковим було написання на ній основних дат, прізвищ, термінів. Ставилося завдання – навчити студента вільно працювати з картою та дошкою.

Значна увага зверталася на вироблення у студентів практичних вмінь щодо застосування у школі набутих знань, що виявлялося, зокрема, в оформленні кабінету всесвітньої історії та закріплених за кафедрою аудиторій. Робота виконувалася власними силами викладачів, насамперед, М.В. Баки, із залученням студентів, які мали художні здібності.

Яскраво запам'яталася важка й сувора школа становлення молодого викладача. Як правило, доводилося вести семінари з більшості дисциплін кафедри. Наприклад, автору у перші роки роботи довелося проводити семінарські заняття з історії стародавнього світу, історії середніх віків, нової та новітньої історії, часто у групах старших курсів, студенти яких мусли зникати до нового іміджу свого колишнього колеги. Зазвичай, вдавалося знайти спільну мову. Своєрідним було спілкування молодого викладача зі студентами заочного відділення, переважно людьми літніми і досвідченими. У нагоді могли стати лише знання матеріалу та помітне прагнення якісно робити свою справу. Звичайно ж, були окремі спроби перевірити молодого викладача на знання та витримку.

Важливою школою становлення викладача були засідання кафедри, особливо у частині обговорення відкритих занять чи текстів лекцій. Як правило, найбільш критичними виглядали коментарі М.О. Авдєєвої, яка була чудовим лектором, але й ці та інші висновки сприймалися із вдячністю як належна оцінка скромних умінь початківців. .

Викладачі кафедри були активними учасниками життя інституту: М.Й. Чупрун плідно працював на профспілковій ниві, зокрема, відігравав чільну роль в організації в інституті соцзмагання, готував ґрунтовні методичні рекомендації та організував підведення підсумків, пізніше керував музеєм історії інституту. М.О. Авдєєва неодноразово обиралася до інститутських чи факультетських партійних органів; М.В. Бака, а пізніше – О.М. Мельников та Б.В. Год виконували складні функції заступника декана факультету, автор – протягом кількох років працював проректором з виховної роботи. Крім того, усі викладачі кафедри були кураторами груп, що було значним додатковим навантаженням, але сприймалося як обов'язкова частина роботи, яка має виконуватися добросовісно.

Традиційними були художні виставки, які організували М.В. Бака та автор цих рядків М.І. Лахижа, виставляючи, як правило, на тиждень факультету, картини свої, а також – праці студентів та випускників факультету, зокрема, тодішнього директора художнього музею К.Г. Скалацького.

Складним і відповідальним завданням викладачів кафедри було методичне керівництво практикою студентів старших курсів у школах області. Тривалими були й щорічні відрядження викладачів для керівництва студентами під час сільськогосподарських робіт, які проводилися в основному щовесня, але часто затягувалися й на жовтень. Найчастіше до цієї роботи залучалися старші викладачі та асистенти кафедри, а також – доценти, які не займали в інституті адміністративних посад. Пропущений час доводилося відпрацьовувати за рахунок додаткових щоденних занять.

Наприкінці 1980-их – на початку 1990-их років важливою складовою життя членів кафедри стала участь у суспільно-політичних процесах. Бурхливими стали партійні та комсомольські збори, актуалізувалася необхідність відвертих розмов зі студентами, частіше виникали й світоглядні дискусії на кафедрі. Інколи вони набували досить різких форм. 1990-ті роки запам'яталися як важкий період змін, що вело до необхідності переосмислення матеріалів курсів, особливо, новітньої історії. Відсутність нових підручників змусила кафедру підготувати низку методичних матеріалів. Внаслідок фінансових труднощів університет неодноразово вдавався до вимушеного відправлення викладачів у відпустки за власний рахунок, збільшення навантаження без зростання оплати праці тощо. Викладачі були змушені шукати підробітки і не завжди у навчальній сфері.

У той час кафедра значно оновилася – відбулося приєднання до неї курсів історії Росії та Радянського Союзу, пішли на пенсію досвідчені викладачі на зміну яким прийшла молодь, переважно з вихованців інституту, яка сьогодні й зберігає кращі традиції історичного факультету, на чолі з мудрим і демократичним деканом Петром Кравченком.

* * *

Войналович Віктор Анатолійович,
викладач інституту 1978–1996 рр.,
доктор політичних наук, професор, завідувач
відділу етнополітології Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса
НАН України, Заслужений працівник освіти України,
академік Української академії політичних наук,
випускник 1978 року

Ніколи не полишаючи думок і приємних спогадів про період навчання в Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г.Короленка (1974-1978), роки праці у його чудовому колективі (1978-1996), цього разу мандрівку в архіви пам'яті вирішив розпочати з перегляду відповідних ресурсів, матеріали яких дозволяють глибоко зануритись в атмосферу сучасного ритму життя рідної Альма – матер.

Приємно вражений тими разючими змінами, які сталися за останні десятиліття: істотне розширення матеріальної бази, удосконалення та осучаснення навчального процесу, очевидний прорив у забезпеченні належного фахового рівня викладацького складу (про що свідчать хоча б відомості про кількість нині працюючих докторів і кандидатів наук – непорівняну з нашими часами), активний пульс наукового, духовного, спортивного життя, широкі і плідні міжнародні контакти... Всього не перелічити.

Та головним і незаперечним сутнісним виявом цього є плідна праця колективу над збереженням і примноженням тих славних традицій і надбань, які століття тому були започатковані велетами науково-освітньої ниви: основоположником національної української педагогіки Г.Ващенком, істориками Д.Багалієм, І.Рибаківим, Н.Мірза-Авьяканц, філологами й етнографами М.Сумцовим, В.Щепотьєвим, І.Майфетом, математиком В.Воропаєм, фізиком А.Побєдоносцевим, композитором і диригентом М.Верховинцем, педагогами А.Макаренком та В.Сухомлинським, вченими М.Остроградським та Ю.Кондратюком.

Саме вони, як і багато їхніх учнів і послідовників упродовж наступних десятиліть своєю невтомною працею і навчанням творили ауру одного з найстаріших педагогічних вишів України, яку нам, «семидесятникам», пощастило відчувати з перших днів, коли перед нами відкрилися двері історичного факультету у єдиному та той час учбовому корпусі на Остроградського, 2.

Сто двадцять студентів – першокурсників і всі різні: «сільські» і «міські», вчорашні учні – десятикласники і вже збагачені життєвим досвідом «армійці», які стали згодом нашими старостами. Серед нас були ті, хто ще зі шкільної лави, «закохавшись» в історію, вже мали окреслені плани і визначені життєві перспективи, пов'язуючи їх із навчанням. Інші – формували їх пізніше. І звичайно ж дівчата (за кількістю і не лише вони переважали у нашому студентському колі), які з перших днів спонукали нас, хлопців, до чемності, галантності і поважного ставлення до них. Попри таку нашу очевидну «інакшість», нас об'єднувала молодість, енергія, романтика, очікування чогось особливого, надії і віра у правильність зробленого вибору. Ми подружилися, уперше закохувалися, ставали єдиною студентською родиною.

Нас згуртовувала спрага до знань і бажання бути корисним один одному в цьому. Незручні для багатьох «нульові» пари (розпочиналися о 7.15 ранку), вимогливість викладачів, насамперед на семінарських заняттях, і наше бажання їх сповна у цьому задовольнити, потребували особливих форм студентської організації і мобілізації: важливої корпоративної солідарності, колективної підготовки до практичних занять і, нікуди правди діти, призначення «чергових» головних доповідачів і співдоповідачів (більшість викладачів погоджувалися надати право виступити «бажаючим») тощо. До таких виступів готувалися ретельно, насамперед, за монографічними і спеціальними періодичними виданнями. Звичним явищем були довгі черги за літературою у бібліотеці, переповнений читальний зал, вечірне освітлення у кабінетах кафедр (працювали до 21.00 години) ... «Двійки» на іспитах були винятком, а багатьох за активну роботу на лекціях і практичних заняттях викладачі стимулювали «автоматами» («п'ятіркою» без відповіді на питання в екзаменаційному білеті).

Атмосфера творчої і відповідальної співпраці викладачів і студентів захоувала нас до пізнання і засвоєння нових знань, підготовки себе до праці у високому «учительському

званні». Ми разом працювали, разом перемагали. Вельми шануємо Богом дану можливість називатися учнями високопрофесійних, відданих своїй справі педагогів – Баки М.В., Бойка М.К., Воловика В.С., Демиденко Т.П., Денисовця П.М., Єрмака О.П., Ліхіної Л.С., Лобурця В.Є., Побеленського Я.А., Реверука В.Я., Самойленка О.П., Соколовського О.Х., Тригуба П.М., Череваня А.С., Юренко С.П. Безмежно вдячні їм за отримані знання, за світоглядні і ціннісні настанови, за виховання прагнення і здатності до творчої самореалізації.

Весь спектр багатого на враження студентського життя був би надто збіднений лише спогадами про навчальний процес. Адже незабутніми для нас сповненими різного роду цікавих історій і пригод залишаються «піонерські» (у таборах літнього відпочину школярів), археологічні (заслужують на окремих нарис) та педагогічні практики. Пам'ятними є і місяці, проведені у складі студентських будівельних загонів – на будівництві нового навчального корпусу Інституту та особливо, на будовах міста Новий Уренгой Тюменської області («Темп» на чолі з командиром О.Нестулею та комісаром В.Гриценком був першим «тюменським» загонем в історії навчального закладу). З роботи на колгоспних ланах та в яблуневих садах ми розпочинали майже кожний новий навчальний рік і нерідко затримувалися там до самих «білих мух».

Ось так у загальних рисах можна описати коротку (лише чотирьохлітню) нашу студентську юність, сповнену, втім, маси незабутніх вражень і приємних подій.

Упевнений, наш вуз – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка і надалі буде готувати до життя і праці світлі уми, дарувати радість повноцінного життя, до чого завжди прагне кожна особистість. Перекоаний, всі, хто навчався в його стінах, у своїй душі назавжди залишаться студентами.

Бажаю своєму рідному історичному факультету допитливих, талановитих студентів і подальшого процвітання. Вдячний за неповторну атмосферу, яка панувала у його стінах і низько вклоняюсь всім творцям його минулого, сьогодення і майбутнього.

* * *

Христенко Олександр Борисович,
*ветеран Служби зовнішньої розвідки України,
генерал-лейтенант, випускник 1979 року*

Коли за усіма законами діалектики у 80-90-х роках минулого століття радянсько-комуністична система відійшла у вічність, я почав жартувати, що внаслідок зміни суспільно-економічної формації втратив право називати себе людиною з вищою освітою. Бо історію КПРС, СРСР, УРСР, науковий комунізм, науковий атеїзм разом із марксистсько-ленінськими філософією, політекономією, педагогікою, етикою, естетикою відмінили, а знань з археології, стародавнього світу, середніх віків, нової і новітньої історії, іноземної мови, технічних засобів навчання і навіть основ цивільної оборони (!!!), явно не вистачало для того, щоб вважатись високоосвіченим спеціалістом.

Спочатку, цей жарт був апробований під час спілкування з колегами в робочих групах, створюваних для підготовки проектів законів України, концепцій, державних програм, постанов і розпоряджень уряду, формування функціональних обов'язків новоутворених підрозділів спецслужб і правоохоронних органів України. Згодом, його гідно оцінили і закордонні партнери, з якими мені пощастило попрацювати у складі делегацій різного рівня, у тому числі, в штаб-квартирі НАТО. Представників іноземних спецслужб неабияк тішила байка про те, що історичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г.Короленка, який мені пощастило закінчувати 1979 року, нібито спеціалізується на початковій підготовці кадрів для роботи в розвідувальних і контррозвідувальних органах. Особливо їх збуджувала побрехенька, що за кількістю співробітників спецслужб серед випускників істфаку, Полтавський педінститут може скласти конкуренцію британським Оксфорду й Кембриджу, Московському університету імені М.В.Ломоносова чи військової академії США у Вест-Пойнті.

Але, як то кажуть: «У кожному жарті є лише частка жарту». Доля розпорядилась так, що реалізувати отримані знання на освітянській ниві мені довелося не так довго. Майже відразу після закінчення інституту був призваний до війська, а після проходження строкової служби близько тридцяти років працював в органах державної безпеки СРСР, а потім України (КДБ, СБ, СЗР). За цей час скуштував «оперського хліба» в Решетилівці, Великій Багачці, Полтаві, Києві, Алматі, Астані, брав участь у розслідуванні резо-

нансних злочинів терористичного характеру, проведенні операцій зі звільнення наших співвітчизників з полону чеченських бойовиків, сомалійських піратів, бранців близько-східних терористичних організацій. Випала нагода спробувати себе також дипломатом, журналістом, попрацювати і на викладацькій роботі.

Серед тих, хто пройшов ретельний відбір і був зарахований на службу в органи державної безпеки, випускників істфаку чимало. На пам'ять відразу ж приходять такі авторитетні лідери студентства історичного факультету різних років, як С. Бабенко, В. Богдан, О. Богданов, І. Верещака, М. Гузь, О. Лиштван, В. Лябах, В. Марюхно, В. Настека, С. Нестуля, М.Омельченко, А. Охотник, М. Усіченко, В.Фролов, М. Хабло, А. Чирва, І. Юрас і багато інших. На превеликий жаль декого з них поруч з нами вже немає. Одним із перших бійців Центру спеціальних операцій «А» СБ України, хто 2014 року віддав своє молоде життя у боях за суверенітет і територіальну цілісність України був випускник історичного факультету заочної форми навчання 2001 року Г. Біліченко. Світла їм пам'ять.

Звичайно, перед тим як приступити до виконання службових обов'язків кожен з нас пройшов підготовку з правових і спеціальних дисциплін, основ психології й оперативної майстерності. Утім, запорукою успіху слід вважати те, що в аудиторіях інституту нас навчили головному – умінню вчитися, аналізувати факти у взаємозв'язку з іншими подіями життя, прислухатися до альтернативних точок зору, постійно вдосконалювати набуті знання. Тому повністю поділяю думку, яку висловив кандидат юридичних наук, доцент, професор спеціальної кафедри Національної академії СБ України, полковник О. Богданов: «Отриманих на історичному факультеті ПДПІ знань і набутої загальної ерудиції мені вистачало для того, щоб впевнено почувати себе у спілкуванні із випускниками інших, можливо в чомусь більш престижних вузів».

Ми приступили до навчання у вересні 1975 року, коли молодий амбітний ректор І.А.Зязюн тільки-но розпочинав утверджувати свій новаторський підхід до підготовки вчительських кадрів. Відтак, а також з об'єктивних причин, відбувалася щорічна ротація деканів історичного факультету. П.М.Тригуба змінив високоповажний ветеран Другої світової війни С.М.Ніколенко. За ним деканат очолив улюбленець студентства Я.А. Побіленський, котрий невдовзі захворів і йому на зміну прийшов С.М. Кадетов, педагогічні здібності якого розкрилися вже після нашого випуску 1979 року. На щастя, усім перерахованим деканам увесь цей час допомагав незмінний заступник М.В. Бака, завжди максимально зібраний і скрупульозний. За умов перманентних змін вимог до виховного процесу уся відповідальність за наше навчання й становлення як особистостей лягла на професорсько-викладацький склад факультетських і загальноінститутських кафедр. За це вдячним словом хочеться згадати ректорів ПДПІ О.К.Зубаня і В.О.Пашенка, а також П.М. Денисовця, В.Н. Жук, О.П. Єрмака, Л.С. Ліхіну, О.П. Самойленка, В.Я. Ревеуга, С.П. Юренко, М.Й. Чупруна, В.С. Воловика, О.Х. Соколовського, М.О. Авдєєву, Л.Л. Мазуренко, Р.С. Балакіреву В.С. Жученка, Н.С. Литвиненко, М.І. Малич, М.Н. Павлія та багатьох інших.

Навчання на історичному факультеті припало на розквіт періоду, що увійшов в історію як «брежнєвський застій». Але часів не обирають, тим більше, що ми аж ніяк не помічали ознак тих «застійних явищ». Хіба що все відчутнішими ставали «ножиці» між бравурними лозунгами і реальними умовами життя. Дивувало не стільки те, що характерною рисою епохи «розвинутого соціалізму» був хронічний дефіцит продуктів харчування й товарів першої необхідності. Більше питань у студентів-істориків викликали подвійні стандарти при тлумаченні минулого. Наприклад, на лекціях з історії СРСР ми засуджували жорстоку колоніальну політику російського царизму, а в газетах друкувались статті про те, що саме в цей період «міцніла дружба російського з українським, грузинським, казахським та іншими народами СРСР». Більш того, «пакт Молотова-Рібентропа» подавався як втілення «споконвічної мрії республік Прибалтики влитися в братню сім'ю націй і народностей Радянського Союзу». Або чого варте створення інститутського комітету «Руки геть від В'єтнаму» під час короткочасної, але кровопролитної війни між соціалістичними В'єтнамом і не менш соціалістичним Китаєм у лютому-березні 1979 року. Хоча, піди взнай, можливо цей конфлікт так і тривав би до сьогодні, якби не активний протест студентів Полтавського педінституту!

Щоб трохи знизити активність деяких надмірно прискіпливих педагогів ми часом вдавалися до хитрощів. Так, перед державними іспитами нам начитував лекції з історії КПСР новий викладач, котрий на першому ж занятті повеселив аудиторію гучною

заявою, що він є «доцентом кафедри правлячої партії». Ніби на той час в СРСР були інші політичні об'єднання! Вдосталь покепкувавши, ми готові були простити йому цей перл, якби не явно упереджені питання на лекціях і семінарах, якими він намагався зробити із студентів-істориків випускного курсу невігласів. У всякому випадку, нам так здавалося. На допомогу «був призваний» інший доцент, але з кафедри філософії і наукового комунізму, котрий з року в рік невтомно повторював, що «пролетаріат нас веде в комунізм», а однією з головних умов перемоги соціалістичної революції є «диктатура пролетаріату». Здається, він щиро вірив у це і від того не помітив, що 1977 року в доповіді «дорогого і любимого» Генерального секретаря ЦК КПРС Л.І. Брежнєва, присвяченій 60-річчю Жовтневої революції, термін «диктатура пролетаріату» був замінений на «політична влада робітничого класу». Такої модернізації по формі, але не по суті вимагали лідери комуністичних партій Заходу, серед яких переважали прихильники ідей «єврокомунізму», котрі термін «диктатура» не сприймали. Саме на цій новації наполягав новий викладач історії КПРС, нещадно критикуючи при цьому підстаркуватих «ортодоксів». Цього було досить щоб невинним тоном задати питання доценту з кафедри наукового комунізму: «Хто ж з вас правий»? Звичайно у бурхливій полеміці переміг «ортодокс», а «доцент кафедри правлячої партії» припинив дошкуляти нам каверзними питаннями й став більш обачливим у спілкуванні з нами.

«Всевидяче око» системи, яка надійно оберігала ідейну цнотливість студентів історичного факультету, довелося відчутти на собі й мені. Дипломну роботу «Великий Жовтень у Кременчуці», над якою я працював майже чотири роки, починаючи з реферату, курсової, й котра навіть перемогла на одному з етапів всеукраїнського конкурсу студентських робіт, раптом не допустили до захисту. З'ясувалось, знайшовся пильний, який вгледів у ній вихвалання націонал-комуніста Георгія Лапчинського, котрий в буремному 1917 році очолював Кременчуцьку організацію більшовиків, а згодом входив до керівництва Української комуністичної партії (УКП), за що й був розстріляний 1938 року. Оскільки це сталося безпосередньо під час державних екзаменів, довелося авральними темпами готуватися до іспиту з історії СРСР. Втім, ця прикра подія не зашкодила отримати диплом про закінчення інституту з відзнакою.

Ми жили в інші часи і в іншій державі, але студентське життя вирувало за своїми законами. Лідерами комсомольських організацій навчальних груп, факультету й інституту, зазвичай, обиралась авторитетна молодь. Щоправда, не обходилося і без кар'єристів, цинічних підлабузників з подвійними стандартами моралі. Однак, спілкування з ними – це теж своєрідна школа життя.

Справжньою віддушиною були заняття спортом і культурно-масова робота. Конкуруючи із започаткованою на фізико-математичному факультеті «Гумориною» й «Весняним балом», за підготовку якого відповідав біофак, історичний факультет 1975-1976 рр. розпочав щорічно проводити «Капусники», що згодом стали традиційними.

Життя в студентському гуртожитку – то окрема тема. Там перешлелось усе: цілодобова підготовка до іспитів з галасливим переглядом спортивних змагань у «ленінській кімнаті», де був єдиний на весь гуртожиток телевізор, легкі інтрижки із справжніми любовними драмами, заняття спортом з гамірливими святами поклоніння Бахусу, веселі розиграші з драматичними подіями.

Незабутніми були сільськогосподарські роботи, якими розпочинався кожен учбовий рік і тривав аж до осінніх холодів. У бригаді з 10 студентів-другокурсників мені пощастило декілька місяців працювати на будівництві нового корпусу інституту. Причому, ми були повністю звільнені від занять, а за роботу отримували заробітну плату будівельників у повному обсязі. Але справжньою школою життя була робота в будівельних загонах «Фотон-76» у Краснограді Харківської області і «Темп-78» у Нижньовартовську Ханті-Мансійського автономного округу. Народ підбирався туди ретельно, перевага віддавалась хлопцям трудових професій, але були й виключення. Пам'ятаю слова одного із бійців, котрий через тиждень бетонних робіт зізнався, що до будівельного загону думав, що «опалубка» це морський термін. До речі, командиром першого будівельного загону педінституту «Старт-69» був голова студентського профкому, а потім полковник КДБ УРСР – СБ України О.С. Місюра. Щоправда, навчався він на фізматі.

Інститутські читальні зали й учбові аудиторії були не тільки місцем навчання. Там виникали й зароджувались дружні стосунки, які витримали перевірку часом й тривають ось уже майже сорок років. Декому повезло створити в інституті також міцні сім'ї. З

майбутньою «генеральшею» Христенко (Лебідь) Іриною, якій з 1992 по 2000 рік пощастило працювати лаборантом новоутвореної кафедри історії України, а згодом першою завідувачкою аспірантури вже Полтавського педагогічного університету імені В.Г.Короленка, ми познайомилися 31 серпня 1975 року під час вручення студентських квитків. Разом їздили на сільськогосподарські роботи, в будівельний загін, на педагогічну практику, ходили в кіно, театри на концерти, а після чотирьох років романтичного кохання 7 липня 1979 року у переддень вручення дипломів одружилися. Так і йдемо по життю, згадуючи студентську молодість.

* * *

Зелюк Віталій Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор Полтавського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського,
випускник 1983 року

П'ЯТЬ ВАЖЛИВИХ РЕЧЕЙ, ЯКІ ДАВ МЕНІ ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Історичний факультет, із яким мене пов'язують студентські роки (1979–1983), значною мірою сформував мене як особистість. Школа і родина – важливі чинники становлення людини, але головні якості моєї особистості огранило, вияскравило саме студентське життя.

Історичний факультет – це школа життя, це стан душі і суміш цінностей, це місце, яке завжди надихає на пізнання і створює чудових людей, це моя *alma mater*, і любов до неї – це надовго.

Що ж дав мені історичний факультет?

1. Навчив думати, усвідомлювати, розвиватися та рухатись уперед.

Навчання на історичному факультеті сформувало здатність до навчання протягом життя. Навчило вчитися постійно, шукати нову інформацію. А головне – розвинуло спроможність до системного мислення, системного осмислення історичних, суспільних процесів та пошуку їх причин. Це *helicopter view*, коли бачиш вже масштабно, а не вузькопрофільно.

Цьому сприяла, безумовно, висококласна викладацька команда історичного факультету – велика спільнота однодумців, котрі доповнювали та збагачували одне одного, давали нам поштовх вчитися та діяти, допомагали долати усі страхи та перепони, і справді давали ґрунтовні знання. Це Віктор Петрович Мирний, Олександр Петрович Єрмак, Віктор Якович Ревегук, Тетяна Прокопівна Демиденко, Олексій Олексійович Нестуля, Петро Анатолійович Кравченко і, звісно, пам'ятний усім історикам, легенда істфаку того часу Віктор Степанович Воловик.

Вони пояснювали, де ми недобачили і де у нас є сильні сторони. Уміти подумати й висловити свою думку – це майбутнє не тільки для історика.

2. Мистецтво публічних виступів.

Історичний факультет зусиллями куратора нашої групи В. П. Мирного дав мені шанс сформувати і постійно відточувати мистецтво публічних виступів.

На II курсі В. П. Мирний рекомендував мене у лекторську групу обласного комітету комсомолу. Будучи студентом, довелося виступати в різних навчальних і трудових колективах, починаючи від півтисячної студентської аудиторії Полтавського кооперативного технікуму, цехів Опішнянської керамічної фабрики, Полтавського пивзаводу, працівників бурових установок і аж до зали Кременчуцької колонії для неповнолітніх злочинців. Це формувало впевненість публічної поведінки, навички комунікації з аудиторією, здатність динамічно реагувати на запитання, вести діалог, аргументувати свою позицію.

3. Місце сили духу.

Для мене як студента, котрий активно займався спортом, зокрема силовими єдиноборствами, зразком був упевнений у собі, сильний чоловік декан історичного факультету Сергій Микитович Кадетов, висококласний боксер.

Зринає в пам'яті спогад про його реакцію з приводу пригодницької історії, яка трапилася зі мною і моїм товаришем Сергієм. Надвечір ми поверталися в гуртожиток, і біля кінотеатру ім. Котляревського зазнали нападу озброєних ножами незнайомих. Довелося використати весь арсенал прийомів рукопашного бою для захисту. Ми перемогли, але потрапили до міліції. У ті часи, коли студент потрапляв у міліцію, його могли й відрахувати із навчання, однак ми не відчули жодного тиску із боку адміністрації факультету. Ба більше – Сергій Микитович виказав нам із Сергієм розуміння, підтримку і солідарність щодо необхідності відстоювати свою гідність. Цей урок чоловічої, впевненої поведінки запам'ятався на все життя.

4. Розуміння дружби й любові.

Історичний факультет дав мені відчуття і розуміння справжньої дружби. Зокрема, подарував дружбу з Олександром Пересипкіним, із яким товаришуємо й досі і разом пройшли багато й радощів, і випробувань і в студентські роки, і впродовж десятків років після закінчення інституту.

Одне із випробувань на вірність дружбі, яке довелося пережити в студентський період, відбулося після завершення педагогічної практики у Павлишській школі. Мене викликав до себе в кабінет начальник відділу кадрів інституту, представився співробітником КДБ СРСР і запропонував написати інформацію про антирадянські висловлювання мого товариша. Дякувати Богу, мені вистачило сили духу й розуму цього не робити.

Пишаюся, що моїми друзями й однокурсниками є одні з найактивніших розбудовників освіти Полтавщини учитель історії і правознавства ліцею № 1 Едуард Фісун, багаторічний директор школи, дослідник-краєзнавець Олександр Олексенко, завуч школи № 28 м. Полтави Ірина Земелько, меценат і підприємець Іван Момот. Й ще десятки добрих друзів-товаришів.

Історичний факультет подарував мені мою долю. Це моя дружина Ніна, випускниця історичного факультету.

5. Практика як мірило цінностей.

Незабутні враження і досвід залишили археологічні практики під керівництвом Світлани Павлівни Юренко. Романтика польового життя, можливість доторкнутися руками до історичних артефактів Х століття (ми ж розкопували той вал у Путивлі, на якому легендарна Ярославна вранці-рано співала-плакала, пориваючись душею до свого лада!). Це формувало картину світу, розширювало знання, поглиблювало розуміння і відчуття історії людства, суспільства, рідного краю.

Неймовірно великий слід лишила літня педагогічна практика в піонерському таборі «Зірковий» Кременчуцького автомобільного заводу. Чи не найбільшим моїм уроком, що його я виніс із того часу, стала аксіома: пріоритет – робити справу, яку доручили і за яку несеш відповідальність, особисте – потім.

І, звичайно, робота в студентському будівельному загоні, що гартувала працею, давала нові навички, висловлюючись сучасною мовою, – «робітничі компетентості».

Спасибі тобі, улюблений факультете! З ювілеєм!

* * *

Фісун Едуард Геннадійович,
учитель історії і правознавства КЗ «Полтавський
міський багатопрофільний
ліцей №1 ім. І. П. Котляревського» Полтавської
міської ради Полтавської області, учитель-методист,
випускник 1983 року

«КОЖЕН ІЗ НАС, ... БУДУЄ СВІЙ НЕПОВТОРНИЙ ВСЕСВІТ»

Швидкоплинна ріка буття... Ніби нещодавно, 35 літ тому, я, тільки-но закінчивши 10 клас, вступив до омріяного історичного факультету Полтавського педінституту! Чотири абітурієнти на місце! Емоції, хвилювання, надії... Ось і перша лекція з історії стародавнього Сходу. Викладач – Віктор Степанович Воловик. Для історичного факультету – легендарна постать. Вдивляється в новачків і починає... Довжелезні складноурядні чи складно-підрядні речення, складні мовні конструкції, де одне речення могло тривати три-чотири хвилини, невідома нам марксистсько-ленінська методологія, тільки йому одному прита-

манна артикуляція, жестикуляція, своєрідна лексика, а ще обов'язково вкраплення гумору, що виливався у гомерівський студентський сміх, – а нам, першокурсникам, все це потрібно ще й конспектувати. Отож, після перших 45 хвилин два новоспечених студенти покинули аудиторію. Віктор Степанович, що мав унікальну зорову пам'ять, звичайно, серед 120 слухачів, точно вказав прикмети втікачів. Цілий перший курс ми занурювалися в давню історію. Віктор Степанович розповідав і про шумерів, і про єгиптян, і про греків, і про римлян, але про які б народи чи правителів лектор не говорив, які б політичні режими не аналізував, він був блискучим майстром недомовок, довгих пауз, саркастичних посмішок, ніби натякав: «Це я нашу історію маю на увазі, розповідаючи про тиранів, це не Римська імперія, це наша...» Закінчивши вуз (а ми мешкали поряд), я роками мав надзвичайну насолоду й розкіш спілкуватися з Віктором Степановичем, стоячи годинами в чергах за молоком чи сметаною. До речі, коли онучка Віктора Степановича обирала клас у Полтавській гімназії № 6, я запитав її: «Чому йдеш до історичного класу?» – і почув відповідь: «Так я ж онучка самого Віктора Степановича!».

Через місяць навчання усі студенти виїхали на лани й у садки допомагати радгоспам і колгоспам збирати щедрий полтавський урожай. Працюючи й відпочиваючи, ми стали рідними, друзями. Ми важко працювали, а увечері пили п'янке щербанівське яблуневе вино, грали на гітарах, співаючи як українські пісні, так і пісні А. Макаревича, групи «Beatles», О. Розенбаума тощо. А далі знову навчання... Відверто, я не був старанним студентом, бо забагато уваги надавав спортові й читанню світової класики, яку обожнював і, отож, мав проблеми з відвідуванням курсу з історії КПРС. Одного разу, коли я опрацьовував у читальному залі непартійну літературу, підсів до мене декан факультету Сергій Микитович Кадетов і каже: «Ви много пропускаете, не пора ли вам, Фисун, в армию»? А це ж якраз через пару місяців після того, як радянські війська увійшли в Афганістан. Я йому тихим голосом першокурсника кажу: «Я пацифіст». Здається, він сприйняв мій гумор чи громадянську позицію з розумінням.

Ще одна історія трапилася з моїм одногрупником Сергієм Їжаком. На приснопам'ятному семінарському занятті з історії КПРС предметом обговорення була колективізація. Сергій обмовився, що в його селі був голод і багато односельців померло. Викладач почав голосно кричати, що це брехня, ніякого голоду не було. Сергій доводив, що є могили і йому дідусь розказував. На що почув: «Твій дід брехун». У суперечках закінчився семінар, та не закінчилася історія. Викладач написав доповідну на ім'я декана, у якій з партійною прямою, як представник правлячої партії, вимагав відрахування Сергія з ідеологічного факультету. На щастя, усе обійшлося, але ці події викликали шок. Так промайнув перший курс...

А далі – незабутня археологічна практика. То було спекотне літо московської олімпіади й смерті В. Висоцького. Ми тоді під палючим сонцем місяць провели у розкопі. Із М. Орловським (зараз директор школи № 29 м. Полтави) носили носилки з землею. 25 сходинок у розкоп вниз і стільки ж назад угору. Праця гідна рабів і студентів-першокурсників, яким вкрай потрібен залік. Дівчата готували їсти на вогні, від чого болів живіт. Жили в лісовій сторожці. Продуктів не було, і після роботи йшли на колгоспні землі в пошуках картоплі, цибулі, качок... так, і качок! Про причини браку продуктів ми мали припущення, про які я публічно сказав керівникові експедиції... Усі отримали «зараховано», а я не мав його до 4 курсу! Та все ж це були чудові, неповторні часи. Посвята в археологи, серпневі зорепади, охорона розкопу, вірші біля нічного багаття, щовечора Бі-Бі-Сі – і знову навчання... А особливістю підготовки до семінарських занять була та обставина, що монографії або статті були в одному екземплярі і, отже, о 7.30 старанні студенти займали чергу в читальний зал. По – доброму заздрю сучасним істфаківцям! Практично все оцифровано. Сидиш вдома і читаєш...

На другому курсі семінари з історії середніх віків вів заступник декана й мій куратор Олександр Максимович Мельников. Добрий, людяний, з великим почуттям гумору, професійний адміністратор. Запамяталось мені і чудові семінари з філософії, які проводив нинішній декан, тоді асистент Петро Анатолійович Кравченко – людина з глибоким знанням історії філософії.

Після другого курсу влітку була так звана вожатська практика, тобто праця в піонерських таборах. Я працював у таборі «Волошка», і про цей період можна написати сценарій до фільму. Надзвичайно багатий матеріал, з гумором, з пристрастями, із 800... дітлахів, серед яких були болгари, поляки, росіяни..., із 60 вожатими... Вожаті, як правило, з істо-

ричного і філологічного факультетів. Багато студентів після табору побралися... Фантастичні враження, літні ночі, великий педагогічний досвід, близько 40 років у таборах...

Не можу віднайти слів, аби передати шквал емоцій, які викликали наші студентські «капусники». Через образи античних богів, героїв, вкладаючи в їхні вуста цитати лекторів, ми показували як вади декого з них, так і філігранний, дотепний, мудрий гумор наших улюблених викладачів. Калейдоскопом проходять перед очима їхні образи... Ось запальна, ерудована, вдумлива, знавець Французької революції Маргарита Олександрівна Авдєєва; ось флегматичний, спокійний, справжній українець Віктор Якович Ревегук; замріяна, інтелігентна, красива, закохана в методику викладання історії Тетяна Прокопівна Демиденко; з газетою «Правда» на лекціях, чіткий, стрункий, лаконічний Василь Єгорович Лобурець; знавець російської й зарубіжної культури й історії селянської реформи, а також поціновувач плавання професор Павло Мусійович Денисовець; знавець німецької й новітньої історії, художник і велосипедист Михайло Васильович Бака; серйозний, з красивим поставленим голосом, спеціаліст з археографії Олександр Петрович Єрмак; знавець французької революції, новітньої історії, поважний, який знає собі ціну, ветеран війни – Микола Йосипович Чупрун; вольовий, у якійсь мірі авторитарний (показував нам на лекціях сеанси гіпнозу), філософ, естет, професор Іван Андрійович Зязюн; релігієзнавець, знавець безлічі українських прислів'їв, поціновувач тенісу Володимир Олександрович Пащенко; строгий, з незмінною трубкою, елегантно вдягнений, спортивний, московський інтелектуал, аристократ Сергій Микитович Кадетов...

Кожен із викладачів є творцем фундаменту світогляду, на якому кожен із нас, випускників славетного історичного факультету Полтавського педагогічного інституту, буде свій неповторний всесвіт.

Завдяки Вам, шановні викладачі, ми відбулися як учителі, як професіонали, як громадяни.

* * *

Булава Леонід Миколайович,
*викладач історичного факультету з 1992 р.,
кандидат географічних наук, доцент*

ПРО ЗАПОЧАТКУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ

До початку 1970-х років підготовка вчителів географії велася тільки в двох педагогічних інститутах України (Луганському і Мелітопольському). У більшій кількості вчителів готували географічні й геолого-географічні факультети університетів. Щодо Полтавщини, то географію в школах викладали, здебільшого, вчителі, які здобули базову біологічну або історичну освіту в ПДПІ імені В.Г. Короленка. Впродовж 1970-1980-х років були відкриті природничо-географічні факультети в Київському, Сумському, Ніжинському та інших педінститутах сусідніх із Полтавщиною областей. Зокрема, з початку 1980-х років у Сумському педінституті готували вчителів географії та біології за цільовим замовленням для шкіл Полтавської області.

У кінці 1980-х років про підготовку на природничому факультеті ПДПІ вчителів за поєднанням спеціальностей «географія та біологія» задумався ректор І.А. Зязюн. Проте, цей проект не був реалізований. Саме в період «Перебудови» чимало осіб, які мали базову освіту вчителя історії, почали переходити на роботу із партійних, комсомольських та інших органів до шкіл. Із Міністерства освіти СРСР, якому був підпорядкований Полтавський педінститут, надійшов сигнал про необхідність суттєвого зменшення кількості студентів для підготовки вчителів історії та суспільствознавства. До того ж, зі служби в армії були демобілізовані чоловіки-студенти, раніше призвані зі студентської лави, й на окремих курсах численність студентів становила до 150 осіб. Зважаючи на це, ректор прийняв рішення клопотати перед міністерством про відкриття спеціальності «історія та географія» (аналогів подібного поєднання тоді в педінститутах України не було). Це клопотання подане з метою збереження від суттєвого скорочення підготовки вчителів зі спеціальності «історія».

Дозвіл був отриманий, і під кінець 1989 року новообраний декан історичного факультету П.А. Кравченко почав агітацію серед студентів 2-го курсу з тим, щоб частина з них (3 групи) згодилася перейти зі спеціальності «історія та суспільствознавство» на

спеціальність «історія та географія». 30 осіб 1-го курсу набору 1989 року теж були переведені на новоутворене поєднання спеціальностей автоматично (випуск 1994 р.).

Улітку 1989 року до нас із дружиною дійшли чутки про плани започаткування в Полтаві такого поєднання спеціальностей. Отримавши підтвердження, що спеціальність дійсно відкрита на моїй Малій Батьківщині, в грудні того ж року мав співбесіду з керівництвом інституту й факультету з приводу переходу на роботу в ПДПІ. Із цих бесід зрозумів, що процеси перебудови в СРСР, які зумовили припинення викладання в школах суспільствознавства, розглядали як тимчасове явище. Тому і введення другої до «історії» спеціальності розглядалось як вимушений тимчасовий захід. А нам радили «почекати, не зриватися з насидженого місця».

Тільки на початку 1990-1991 навчального року викладання географічних дисциплін було доручене кафедрі історії УРСР, яка працювала в складі: О.П. Єрмак в.о. завідувача (із кінця лютого 1991 р. – завідувач кафедри), доцент В.Я. Ревегук, старший викладач П.Я. Гавриш, асистенти С.Б. Іващенко та І.І. Діптан, старший лаборант Г.В. Лаврик, лаборант С.В. Катишева. Єдиним викладачем географічних дисциплін на кафедрі впродовж року була доцент Л.І. Гоженко. Деякі навчальні дисципліни викладали біологи.

Але після проголошення незалежності України зміни стали невідворотними, тому кафедру історії УРСР поповнили асистенти – викладачі географії Злобіна С.О., Кушнір Л.Л., Кушнір Л.М. Відповідно до рішення ради Полтавського педінституту від 25.10.1991 року кафедра історії УРСР була реорганізована на кафедру спеціальних історичних дисциплін та географії.

Із вересня 1992 року на цю кафедру були прийняті й ми з дружиною – доцент Леонід Булава і асистент Ольга Мащенко (після обміну квартири з Кривого Рогу на Полтаву, відмовившись там від завідування кафедрою та обіцяного призначення деканом географічного факультету). І хоч ця квартира була набагато менша за криворізьку, декілька років ходили по вулицях і на роботу просто щасливими, що ми – в САМІЙ Полтаві! І що майже збулася дитяча мрія: як і багато хлопчаків, любив історію (особливо – політичну); географію теж любив. Але на час поєднання історії з географією не було в жодному інституті. Тому при вступі вибрав поєднання географії з біологією.

На початку роботи кафедри її завідувач О.П. Єрмак значну увагу приділяв оформленню стендів у кабінетах. Під його керівництвом викладачі-географи працювали над забезпеченням географічних дисциплін навчальною літературою та наочністю. І хоч за 8 років спільної роботи значні тертя були (бо професійні інтереси були, все ж, різними через дивний еkleктичний склад викладачів), ми ніколи не доходили до проявів ворожнечі.

Студенти перших випусків, які вступали ще на спеціальність «історія», загалом вирізнялися високим інтелектуальним рівнем і практично всі мали хороші й відмінні показники успішності.

У 1993 році, на наше прохання, були розроблені нові навчальні плани з більш логічною послідовністю викладання географічних дисциплін.

У 1996 році декан факультету, замість поєднання «історія і географія», добився набору 1 групи спеціальності «історія та економіка» (скориставшись нашою ідеєю про доцільність поєднання спеціальностей «географія та економіка»). Цей експеримент виявився невдалим, і більше набору на вказане поєднання спеціальностей не було (як і поєднання спеціальностей «історія та культурологія»). У 1997 році, незадовго до відставки з посади декана, П.А.Кравченко добився набору для підготовки вчителів історії та правознавства. Останнє поєднання спеціальності й спеціалізації «правознавство» виявилось затребуваним.

Збільшення в другій половині 1990-х років навантаження на ставку до 1548 годин, та зменшення кількості груп за поєднанням спеціальностей «історія та географія» зумовило скорочення викладачів-географів. Таким чином, у штаті кафедри спеціальних історичних дисциплін та географії у 1998-1999 навчальному році за основним місцем роботи працювали тільки 2 викладачі (і то, не на повну ставку): Л.М. Булава та Л.М. Кушнір.

Навантаження в 1369 годин на 0,87 ставки було за межами здорового глузду, неймовірно виснажувало. Тому став подумувати про можливість переходу на роботу в інший заклад. Тим більше, що в ті роки уклав для учителів і учнів чимало підручників і навчальних посібників, які мали попит. А перспективи нашої спеціальності в ПДПІ були неясними. Але несподівано ситуація змінилася на краще. Ще влітку 1997 року деканом історичного факультету став Б.В. Год, який децю прихильніше ставився до спеціальнос-

ті «Географія» і викладачів-географів. Проте, як було сказано вище, ця спеціальність на історичному факультеті перебувала в досить пригніченому стані. Тому в кінці зими 1999 року декан природничого факультету М.В. Гриньова висловилася про намір ліцензувати підготовку студентів за поєднанням спеціальностей «географія та біологія» на своєму факультеті. Цей намір підштовхнув Бориса Васильовича запропонувати нам підготувати матеріали для ліцензування спеціальності «Географія» як першої, в поєднанні зі спеціальністю «Історія». Що й було зроблено. Щоправда, від самого початку було обмежено ліцензовану кількість студентів (25 осіб) та кількість осіб що навчалися за держзамовленням (15 осіб, хоч була можливість ліцензувати спеціальність зі значно більшим обсягом держзамовлення).

Спеціальність із кваліфікацією випускників «Учитель географії, історії та основ економіки. Організатор краєзнавчо-туристичної роботи» виявилася досить популярною. Тому наступного, 2000 року ліцензований обсяг прийому студентів на 1-й курс був збільшений до 40 осіб.

Тільки з 1 вересня 2000 року кафедра спеціальних історичних дисциплін та географії була реорганізована в кафедру географії та краєзнавства (її завідувачем був до 25 вересня 2015 р.). Спочатку в штаті кафедри працювали географи Л.М. Кушнір, І.І. Іщенко, О.М. Мащенко. Збільшення обсягу навчального навантаження сприяло подальшому покращенню кадрового складу кафедри. Нами були зроблені пропозиції декільком найбільш творчим учителям м. Полтави (до речі, не всі вони відразу їх прийняли, але, з рештою, майже всі згодом перейшли працювати на кафедру). Першою погодилася перейти Н.С. Іващенко, учитель гімназії №31 (після двох років роботи, вона повернулася на попередню посаду). У кінці 2000 року почала працювати на кафедрі за сумісництвом Л.П. Вішнікіна. Із січня 2003 року прийшла працювати А.А. Шуканова. На початку 2003 – 2004 навчального року в штат кафедри був прийнятий О.А. Федій. Принцип набору був простим: люди мали бути творчими, кваліфікованими, здатними діяти автономно в своєму секторі відповідальності. На них можна було покладатися. Починаючи з 2004 року на кафедрі почали приходити її випускники (зокрема, С.М. Шевчук і Т.С.Япринець), які суттєво впливають нині на діяльність університету.

Понад 10 років навантаження вистачало штатним викладачам на півтори ставки + сумісникам; ритм життя кафедри був відносно усталеним. А потім настали переломні роки: 2012-2013 рр., коли зрозумів, що для вирішення проблем вищої педагогічної освіти потрібно виходити на загальнодержавний рівень; 2015 р. – зменшення кількості ставок, що співпало з потребами колег у самореалізації (за їхнім баченням).

І кілька слів про створення цього видання. Я – людина, яка «горить» проектом, що найбільше цікавить у певний період життя. В останні півроку таким проектом був аналіз організації історичної освіти й пошук інформації з різних джерел про викладачів-істориків – від часу започаткування нашого закладу (виконав понад 70 нарисів із майже 180-ти). Цей проект може й не до кінця себе вичерпав, але додав мені сил для життя і «горіння», тому присвячений проектіві час згадую із задоволенням.

***

Мішин Анатолій Вікторович,
працівник філії НСТУ «Полтавська регіональна
дирекція «Лтава», заслужений журналіст України,
випускник факультету 1996 року

МОЯ ІСТОРІЯ ПРО ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

У вже далекі радянські часи школярі розпочинали вчити історію в 4 класі, приблизно у віці 10 років. Я відразу зрозумів – це моє. Мріяти про професію історика розпочав, мабуть, саме тоді. Принаймні, у старших класах точно знав – вступатиму саме на історичний факультет.

1985 – історичний рік для Радянського Союзу (прихід до влади Горбачова, початок «перебудови») і для мене також. Я закінчив Полтавську середню школу № 14. Але до Полтавського педагогічного інституту документи не відніс. Дещо зупиняло. По-перше, цей заклад завжди був оплотом «українства» на Полтавщині, а я тоді тільки розумів, але не володів українською мовою (дитя радянського військового, можна було її не ви-

вчати). По-друге, марка Полтавського педінституту на той час була чи не найпрестижнішою серед аналогічних радянських закладів – треба віддати належне тодішньому ректору І.А. Зязюну. По-третє, найпопулярнішим факультетом був саме історичний – конкурс зашкалював за 10 абітурієнтів на одне місце.

Отже, була невдала спроба вступити до Воронежського педінституту, а після служби в армії – здійснив дві також невдалі спроби вступу до Московського державного університету (МДУ). Штурм істфаку МДУ виявився дуже зухвалим прагненням – конкурс до 20 абітурієнтів на місце. Взагалі, період «перебудови» (1985-1991) – піковий щодо популярності історичної освіти в СРСР. Вплив комуністичної ідеології слабнув, сама держава сприяла пізнанню «білих плям» – так тоді називали невідомі, а точніше заборонені для чесного вивчення події та явища. Чимало молоді прагнуло долучитися до такого пізнання у лавах студентів історичних факультетів.

У 1991 році нарешті і я отримав таку можливість. Ось так: на початку «перебудови» (1985 рік) боявся, а наприкінці – вступив до Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка. Пам'ятаю, із якою гордістю розглядав студентський квиток або заходив до «старого» корпусу на перші лекції. Щось є в цьому корпусі саме від історії. Її тодішній стрімкий хід відбивався і на навчальній програмі – ще б пак, перший курс першого року Незалежності України.

Ми були перші і, здається, останні, хто вивчав такий предмет як «Історія східного слов'янства» замість скасованої у 1991 році «Історії СРСР». А ще «не пощастило» вивчати традиційну для першоккурсників радянських вузів «Історію Комуністичної партії СРСР». Її замінили цікавим, як на мій погляд, предметом – «Суспільно-політична історія двадцятого століття». Її скорочена назва в російському варіанті звучала доволі загрозливо, але нас це веселило – «СПД» (укр. – захворювання СНІД).

До речі, щодо мовного питання, яке мене в свій час відлякувало. Вже до вступу до Полтавського педінституту я самостійно (заочні курси) вивчав українську мову. Мій рівень тоді був ще так собі. Але самі викладачі педагогічного надихали на удосконалення. Під час лекцій, семінарів, практичних вони дуже легко, я б ще сказав – елегантно, переходили з джерельної української на чисто російську, коли російськомовні студенти зверталися з питаннями.

Особливо це зачаровувало під час дискусій на історичну тематику. А вони тоді в суспільстві точилися ох які, а тим більше на істфаці. Величезна заслуга в цьому мудрого і демократичного декана факультету Петра Анатолійовича Кравченка. Руйнування монополії марксистсько-ленінських поглядів спонукало студентів до заяв, а іноді до хитрощів від незнання: «Навіщо тут цитувати класиків, ідеологія яких зруйнована?». Розумні, досвідчені викладачі перепитували: «Чому і які їх цитати неправильні? Хто з інших мислителів думав інакше і як?». Ось таке спонукання до вивчення різних думок потім допомагало мені у становленні кар'єри журналіста.

Із третього курсу заочної форми навчання я почав прощатися, на жаль, із мрією про кар'єру історика. Саме тоді пристав на запрошення працювати на Полтавському обласному телебаченні, яке також переживало революційні часи і потребувало свіжого подиху. Впевнений, що поєднання навчання та роботи пішло лише на користь моїй журналістській роботі. Ремесло журналіста та історика схожі: вивчення й аналіз фактів, причин, різних точок зору щодо них, встановлення головних учасників... Список можна продовжувати. Хіба що у журналіста менше часу для всього цього та менше прав для особистого висновку.

Саме за компетентними висновками, коментарями я та чимало моїх колег з телебачення та радіо «Лтава» звертаємося до викладачів нині вже Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Я не називаю кожного особисто, бо боюся про когось з них ненавмисно забути. Дякую Вам за чудову освіту і допомогу!

* * *

Петренко Ірина Миколаївна,
доктор історичних наук, професор кафедри педагогіки
та суспільних наук Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
лауреат премії імені Самійла Величка,
лауреат премії Президента України для молодих учених у 2017 році,
секретар Полтавської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України,
випускниця 2000 року

НЕЗАБУТНІ СТУДЕНТСЬКІ роки (1995-2000 рр.)...

*100-річчю створення історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка
із вдячністю за незабутні студентські роки присвячую*

У 1995 році після закінчення Полтавської гімназії № 32 за результатами співбесіди я вступила на навчання на історичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка. Навчалася на спеціальності «Історія і культурологія».

Вибір вузу і майбутньої професії не був випадковим. Я до цього наполегливо готувалася. Здається, що любов до історії і можливість пов'язати з нею життя в мене почала викристалізовуватися в 9 класі. У гімназії історію в мене викладала талановитий учитель Виповська Алла Григорівна, яка зуміла прищепити любов до історії та цікавість до її вивчення. Це був початок 90-х років ХХ ст., коли історія України тільки починала вивчатися у навчальних закладах, не вистачало підручників, посібників. Пам'ятаю, що в цей час історію ми вивчали по книзі А. Лотоцького «Історія України». Це і була моя перша настільна книга з історії України. Трохи пізніше, пам'ятаю, більше користувалися працею О. Субтельного «Україна: історія».

У 10-11 класах історію викладала вчитель-методист Фесенко Катерина Федорівна. Саме вона і розпочала активно залучати мене до участі в олімпіадах з історії. За це я їй буду вдячна все життя. Очевидно, вона змогла розгледіти в мене талант майбутнього історика і прискіпливого дослідника старовини.

У грудні 1993 року, навчаючись у 10 класі, я взяла участь у першій в своєму житті міській олімпіаді з історії, де й зайняла перше місце. Потім була обласна олімпіада, де я теж зайняла призове місце. Але найяскравіші спогади мого життя в 10 класі в березні 1994 року в мене пов'язані з участю в республіканській олімпіаді у Львові, де я зайняла 3 місце в Україні. Очоловали делегацію двоє досвідчених учителів-істориків: педагог гімназії № 31 Зарубенко Олександр Леонідович та вчитель із Пирятинської гімназії Святогор Анатолій Андрійович. Поїздка в Західну Україну мене дуже вразила і закарбувалася в пам'яті на все життя своїм колоритом, історико-етнографічними, мовними, культурними особливостями. Не менше вразив Львівський державний університет імені І. Франка – студентські аудиторії, ошатність і витонченість споруди університету, краса внутрішнього і зовнішнього декору. Посівши на олімпіаді почесне третє місце, отримавши диплом, книжкові подарунки і привітання, я зрозуміла, що з історією буду пов'язане моє подальше життя. Це був початок мого наукового старту !!!

Потім в 11 класі були міська, обласна, всеукраїнська олімпіади в Миколаєві, де теж були перемоги, дипломи. В Миколаєві на Другій Всеукраїнській олімпіаді юних істориків 27 березня 1995 року я ще й одержала спеціальну нагороду від обласної Ради ветеранів за найкраще висвітлення питання з історії Великої Вітчизняної війни. У 11 класі я стала дійсним членом Малої Академії Наук України (президент – полтавського відділення МАН України – проф. Пащенко В.О.), отримавши відповідне посвідчення від 8 лютого 1995 року.

Отже, підсумую, вибір навчального закладу і фахової підготовки не був випадковим, я до цього ретельно готувалася, багато працювала. Директор моєї Полтавської гімназії 32, історик Харченко Людмила Андріївна порадила вступати на щойно відкриту спеціальність «Історія і культурологія».

Склавши шкільні випускні іспити і відсвяткувавши випускний вечір у червні 1995 року, я зі своєю приятелькою Ольгою Захарченко подали документи на історичний

факультет. До речі, Оля теж успішно вступила і навчалася в паралельній групі «Історія і економіка». Головою приймальної комісії в університеті був тоді кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Борис Васильович Год. Методисти приймальної комісії порадили звернутися до нього зі своїми паперами, до складу яких входив стос дипломів, нагород, подяк. Він уважно все переглянув, відібрав кілька дипломів, які я мала передати методисту, що давали право вступу в університет без іспитів. У той день було визначено дату співбесіди з історії та іноземної мови.

Принагідно зазначу, що з деякими викладачами з педагогічного інституту я вже була знайома. Так, спецкурс у школі читав кандидат історичних наук, доцент Олександр Петрович Єрмак. Лекції з підготовки до олімпіад для школярів викладала кандидат історичних наук, доцент Ірина Іванівна Діптан та інші.

На співбесіду в педагогічний інститут я прийшла з групою підтримки – мамою і своєю шкільною вчителькою Катериною Федорівною Фесенко. Пам'ятаю, як вони хвилювалися і переживали за мене, поки тривала співбесіда в аудиторії № 13 із комісією на чолі з деканом Петром Анатолійовичем Кравченком. Однак, все пройшло швидко і, як тепер видається, легко. Мені задали кілька запитань, я коротко розповіла про себе, а потім прочитала текст англійською мовою. Моїм експертом із англійської мови виявилася кандидат історичних наук, доцент Тетяна Прокопівна Демиденко, котра мене похвалила і зазначила, що моя вимова схожа на німецьку мову. Потім нарешті в середині липня 1995 року на поштову адресу мені надійшла листівка, у якій повідомлялося, що мене зараховано студенткою історичного факультету Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка. Саме тоді я проводила літо в селі в бабусі на Миргородщині, коли мені батьки привезли цього листа. Щастю не було меж !!! Мрія здійснилася і я стала студенткою цього вузу !!!

З усією відповідальністю хочу зазначити, що студентські роки були найкращими роками в моєму житті. Це усвідомлюєш не відразу, а пізніше, коли студентські роки вже позаду. Саме на цьому факті неодноразово наголошували наші викладачі. Моя група була унікальною і назавжди увійшла в історію університету тим, що це був перший і останній набір і випуск групи спеціалізації «історія і культурологія». У 1996 році був здійснений ще один набір такої групи, але її пізніше переакваліфікували на «історію і правознавство». А ми ж залишилися унікальними.

У нас була прекрасна, дружна і сильна група – ІК-11. Ми всі підтримували один одного, допомагали, співчували, раділи і навчалися. Куратором у нас була неперевершений педагог, відомий методист, науковець із великою літери Тетяна Прокопівна Демиденко, котра була доцентом кафедри історії України. Вона зуміла згуртувати колектив, створити групу однодумців і друзів. Завдяки Тетяні Прокопівні ми започаткували наше свято – День групи. Вперше в неформальній обстановці ми зібралися 3 листопада 1995 року в аудиторії № 13 і вирішили, що кожного року будемо відзначати цей день, як День групи. Так і сталося: протягом наступних років ми завжди збиралися цього дня і вже, закінчивши вуз, теж цього дня зустрічалися і пригадували студентські роки.

Як правило, ініціатива надходила від Ірини Вовк, незмінної старости групи протягом усього періоду навчання. Вона дбала про групу, допомагала відстаючим студентам, радила, консультувала, у разі потреби захищала. За це ми завжди були їй вдячні, вітали зі святами і цінували її підтримку та небайдужість до студентів групи.

Наша група відзначалася неабиякими талановитими і творчими студентами: одні відзначалися наполегливістю і успіхами в навчанні, інші – в концертах, КВК, масових заходах, адже були музичними, співучими і володіли почуттям гумору. Вважаю за доцільне згадати імена деяких із них, котрі мали не просто музичні, а й артистичні здібності, були випускниками музичних шкіл, – Віта Василенко, Вікторія Стрілець, Валентина Бут, Леонід Швець та інші. Гумором, талантом пародіювати викладачів факультету, неабияким музичним даром володів Дмитро Шевченко. У підготовці капусників, КВК, концертів до різних свят найбільшу участь брали студенти нашої групи, вони, так би мовити, були ударною силою факультету. Навіть нині, коли переглядаю старі записи концертів, не перестаю дивуватися неперевершеній талановитості студентів історичного факультету, котрі вміли поєднувати навчання і розваги, запалювали інших.

Пригадуючи студентські роки, звісно не можу оминати увагою і вдячність наших викладачів, в першу чергу, факультетських. Вони назавжди вкарбувалися в серце. Це були віддані своїй праці люди, які з розумінням ставилися до студентів, були вимогли-

вими, талановитими, успішними, сильними. Викладачі були для нас взірцями чесності, відданості професії, порядності, організованості, бажанням навчити студентів і виховати їх ґрунтовними фахівцями та відданими своїй державі патріотами і громадянами. В першу чергу, варто пригадати імені викладачів із кафедри історії України, кандидатів історичних наук, доцентів: Ірину Іванівну Діптан, Олександра Петровича Єрмака, Тетяну Прокопівну Демиденко, Петра Васильовича Киридона, Людмилу Леонідівну Бабенко, Олексія Олексійовича Нестулю та багатьох інших.

Окрему подяку хотілося б висловити викладачам кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії (у роки мого навчання – кафедра всесвітньої історії). Завідувачами цієї кафедри та моїми викладачами тоді були кандидат історичних наук, доцент Михайло Васильович Бака, згодом – доктор історичних наук, професор Василь Єгорович Лобурець з приємністю згадую кандидатів історичних наук, доцентів Наталію Іванівну Самойленко, Тетяну Володимирівну Тронько, Ніну Яківну Цехмістро, Бориса Васильовича Года, старших викладачів Олександра Максимовича Мельникова, Віктора Олексійовича Рибачука, Віктора Степановича Воловика.

Зважаючи на спеціалізацію нашої групи «Історія і культурологія», багато дисциплін у нашій групі читалося кафедрою філософії. В першу чергу хочу висловити вдячність керівнику своєї курсової і дипломної роботи кандидату філософських наук, доценту Наталії Ігорівні Головіній. У нас склалися дружні і творчі відносини. Крім того, хочеться згадати й інших викладачів цієї кафедри: доктора філософських наук, професора, завідувача кафедри Петра Анатолійовича Кравченка, кандидатів філософських наук, доцентів Ірину Андріївну Бондаревську, Вікторію Миколаївну Вакуліну, кандидата філософських наук, старшого викладача Сергія Миколайовича Москаленка, асистента Олену Дмитрівну Сіпіню та інших.

Підсумовуючи, зазначу, що ніколи в житті не довелося шкодувати, що навчалася на історичному факультеті Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка (закінчувала вже Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка). Цей вуз має давні освітні й наукові традиції. Ми – студенти з великою шаную ставилися до викладачів, поважали їх і намагалися наслідувати. У стінах інституту я пройшла справжню наукову і педагогічну школу, а отримані глибокі й ґрунтовні знання дали можливість швидко стати кандидатом і доктором історичних наук (до речі, першим за всю історію Полтавщини й поки що єдиним доктором із спеціальності «всесвітня історія» та одним із наймолодших в Україні). Стало можливим це завдяки відповідній ґрунтовній базі, яка була закладена в період навчання у стінах історичного факультету. Доводиться лише шкодувати, що деяких викладачів уже немає в живих, деякі – не працюють, зважаючи на вік і стан здоров'я. Однак, я їм безмежно вдячна за все. Справжні науковці і викладачі продовжують жити в своїх учнях і послідовниках !!!

Користуючись нагодою, хочу висловити глибоку вдячність всім своїм викладачам, у яких мала честь навчатися. Бажаю їм міцного здоров'я, невичерпної енергії, оптимізму, наснаги, сил і терпіння. Пам'ятайте, Ваша праця потрібна, корисна і почесна !!!

* * *

Руденко Ігор Михайлович,

*канд. філос. наук, голова циклової комісії
гуманітарних дисциплін Полтавського коледжу
нафти і газу Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка,
випускник 2009 року*

Мабуть, у кожної людини настає у житті час, коли хочеться висловити слова щирої вдячності наставникам. Будучи студентом, я неодноразово переконувався у тому, що у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка працюють справжні професіонали, майстри своєї справи. Саме завдяки самовідданій праці викладачів історичного факультету мені вдалося оволодіти фундаментальними знаннями та сформувати професійні якості. Згадуючи про альма-матер, у моїй пам'яті відтворюються фрагменти лекцій Б.В. Года, В.О. Рибачука, Т.В. Тронько, І.І. Діптан, Л.Л. Бабенко, Т.П. Демиденко, В.М. Вакуліної, Н.І. Головіної, Л.А. Усанової та інших. Педагоги вчили, що для того, аби мати високі результати власної діяльності – необхідно наполегливо

працювати. У своїй викладацькій практиці я завжди звертаюся до цих настанов та дякую долі за те, що дала можливість бути студентом найкращого педагогічного закладу вищої освіти, отримати глибокі знання від ерудованих й креативних наставників.

Особливі слова подяки хочу висловити декану історичного факультету, доктору філософських наук, професору Кравченкові П.А. Усі роки навчання на історичному факультеті я відчував по-справжньому батьківське піклування з боку Петра Анатолійовича. Було помітно, що декан факультету, маючи вдосталь роботи, завжди щиро цікавився життям студентів, давав мудрі поради. Спілкуючись з ним, хотілося бути таким же глибоким у міркуваннях, творчим та наполегливим. Його вимогливість до себе та оточуючих завжди стимулювала мене до саморозвитку та самовдосконалення.

Приємно відзначити, що одержавши диплом з відзнакою, я отримав рекомендаційний лист про можливість вступу до аспірантури. Успішно склавши вступні іспити (спеціальність 09.00.03 «соціальна філософія та філософія історії»), моя наукова діяльність продовжилася під керівництвом Кравченка П.А. Він навчив мене долати усі життєві труднощі та впевнено крокувати до своєї мети. Готуючись до складання кандидатських іспитів, працюючи над написанням статей до фахових журналів, беручи участь у конференціях, я завжди відчував підтримку наукового керівника. Його інноваційне мислення відкривало переді мною нові горизонти наукових пошуків. Три роки напруженої роботи не були марними, адже вдалося написати наукову роботу, пройти передзахист та врешті-решт захист дисертаційної роботи в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Поради Кравченка П.А. й досі слугують мені в нагоді. Я з гордістю згадую, що я належав до наукової школи Петра Анатолійовича, який навчив мене здійснювати інтелектуальну діяльність на благо Батьківщини.

* * *

Япринець (Заєць) Тетяна Сергіївна,
кандидат педагогічних наук,
начальник навчально-методичного відділу
ПНПУ імені В.Г.Короленка,
випускниця факультету 2006 року

СПОГАДИ ПРО СТУДЕНТСЬКІ РОКИ

Студентські роки... Шалені й безтурботні, яскраві й незабутні! Саме цей період життя – найвеселіший, найактивніший, найцікавіший і найзмістовніший, сповнений надій і задумів, а головне – позитивного настрою, коли вистачає сил і бажання на виснажливі сесії і запальні вечірки, на активну участь у житті університету та підкорення життєвих вершин. Становлення моєї особистості відбувалося саме тут – у стінах рідного Педагогічного університету. Стільки емоцій і відчуттів було отримано, стільки нового почуто й побачено, стільки усвідомлено та переосмислено... Досі згадую, як здружувалися з одногрупниками, як допомагали одне одному в найвідповідальніші моменти, як підтримували й розраджували. Спільні переживання, що, безперечно об'єднують, гумор, зрозумілий тільки нам... Саме в цей час зароджується дружба, яка триває потім усе життя. У душі відчуваю щем, адже такі миті не забуваються. Пам'ятаю, як готувалися разом до іспитів, закликали "шару", недовірливо слухали старшокурсників... Стільки безсонних ночей і виснажливих підготовок... Перша "п'ятірка" в заліковці, перша складена сесія, перша спільна студентська вечірка... Найкрасномовніше, мабуть, характеризує студентське життя класична фраза: "Від сесії до сесії живуть студенти весело". Мені пощастило здобувати фах вчителя географії, особливістю якого є велика кількість виїзних практик. Годі заперечувати, що саме в польових умовах найкраще виявляється людина. На першому курсі ми подорожували до Криму, на третьому – їздили в Карпати, на четвертому об'їжджали підприємства України. Саме під час цих практик ми мали змогу застосувати теоретичні положення у конкретних життєвих ситуаціях: хтось проявляв лідерські якості, хтось підставляв плече в потрібну хвилину, а хтось щирою посмішкою зігривав усіх оточуючих. Ми відкривали одне одного з іншого боку, часто так несподівано! Це сприяло формуванню та здруженню колективу, загартовуванню студентського духу. У душі горів вогонь – здавалося, вистачить сил подолати найкрутішу вершину, віднайти найпотаємніші скарби. Ми вірили одне в одного, ми вірили в себе. Пам'ятаю, була щиро переконана: немає нічо-

го неможливого, варто тільки наполегливо працювати над собою, щоразу розширюючи власний горизонт. Ієрархія цінностей поступово формувалася тут – з допомогою куратора Любов Петрівни Вішнікіної та викладачів рідної кафедри географії ми засвоювали, що є добре, а чого робити не слід; училися вибудовувати шлях уперед, не ламатися, творити власний світ гармонії, краси, любові та розуму, дихати на повні груди, співати в унісон з мелодією дощу, жити – яскраво й повноцінно... Часом мені здавалося, що ми володіли енергією, здатною змінити хід планет і зірок...

Життя таке швидкоплинне і дається нам лише раз, а молодість повернути нікому не під силу. Тому треба вдячно приймати всі її дари, використовувати будь-які можливості, не витрачати дарма часу, гідно витримувати всі випробовування, які посилає доля. А ще – пам'ятати, з чого починали. І тих людей, які були поруч усупереч усьому. Час минає, але в душі лишається те, що тішить і заспокоює: щирі спогади про найкращу пору нашого життя – незабутні студентські роки...

***

Марійко Світлана Володимирівна,
кандидат філософських наук
випускниця 2007 року

Написати мікроісторію, вмістити в обмеженість рядків спогади навчання на істфаці – надскладне завдання, з огляду на те, що студентське життя – нелінійне. Воно мозаїчне – складене з множини яскравих та різнопланових активностей, подібне на варіативний персональний пазл з дисциплін та дій, який кожен складає, відповідно до своїх інтересів. Мій пазл був надзвичайно активним та цікавим, кожен елемент, який я колись інтуїтивно вклала у свою картину студентського життя, став важливим у подальшому. І тут пощастило – склався він не 5, а цілих 10 років, аж до захисту дисертації у 2015.

Варіативна складова мого студентського життя – «мозаїка розваг» складена з численних концертів, посвят першокурсників, культпоходів до театру. Вона надзвичайно витончена завдяки «1000 років музики», вона глибока та по-чоловічому харизматична завдяки «Чебрецю», вона артистична та непересічна з театром «Фабула». Ось і порада: хочеш цікавого життя, стати успішним, навчитися писати вірші, гумористичні сценки, їздити на фестивалі? Використай свій шанс, не просто провчися чи просидь на парах 5 років, долучайся до репетицій, до багатогодинних тренувань в аудиторіях та МАЗі, отримуй безцінний досвід спілкування з надзвичайно талановитими викладачами і ці вміння неодноразово тобі допоможуть у майбутньому. Тобі ніколи не доведеться додатково навчатися ораторському мистецтву – це на істфаці – неодмінна умова успішного навчання!

Обов'язкова складова – «мозаїка навчального процесу» – ще більш яскрава, адже кожна кафедра – окрема держава, зі своїм особливим характером. Надзвичайно емоційна – кафедра всесвітньої історії та методики викладання історії: як не згадати дискусії на парах Т.В. Тронько та гумор Б.В. Гола, виняткову пам'ять Ю.В. Вільхового та цікавинки від І.В. Цебрій?

Кафедра історії України – поважна та неформальна водночас – надзвичайно цікаві лекції Р.А. Сітарчука та Л.В. Бабенко, витончені уроки стилю та методики викладання Т.П. Демиденко, знайомство з силою усної історії завдяки Ю.В. Волошину і, звісно, перше знайомство з лопатою та казанком на археопрактиці у П. Я. Гавриша. Не можна не згадати кафедри географії і краєзнавства та правознавства – навчали цікаво та натхненно!

Рідна кафедра філософії – харизматична та неординарна – коли відкриваєш любов до мудрості на лекціях П.А. Кравченка, знайомишся з соціокультурними процесами з Н.І. Головіною, у захваті від логічних задач від Л.А. Усанової, глибин деконструктивізму з В.М. Вакуліною. Особливі люди у моєму паззлі – П.А. Кравченко – мудрий наставник та С.В. Куцепал – філософська мама та науковий керівник, котра закохала мене у постмодернізм!

Моя мозаїка вийшла чудовою – насичені, веселі студентські роки; кожен викладач, котрий залишив слід у світосприйнятті, а, відтак – у долі; талановиті одногрупники; розуміння історичного процесу; неоціненний досвід на практиках у дитячих таборах та школах – за все це я вдячна рідному істфаку.

Блоха Ярослав Євгенович,
к. філос. н., доцент кафедри філософії
заступник декана історичного факультету,
випускник 2008 року

ВЕЛИКИЙ ПОШТОВХ У ВЕЛИКЕ ЖИТТЯ

Довго намагався охарактеризувати факультет, з яким доля мене звела на цілих 15 років і який я так не зміг залишити, одним словом. І зрозумів, що істфак це – можливість. Не буду заперечувати, що на істфаці завжди давали ґрунтовні знання, що навчання тут завжди займало пріоритетне місце серед інших форм діяльності, але коли людина прагне чогось іншого, на факультеті обов'язково створюють відповідні умови і надають таку можливість.

Вступивши на факультет у 2003 році на спеціальність 7.010103 Педагогіка та методики середньої освіти. Історія з додатковою спеціалізацією «Правознавство», я мав неімовірне бажання продовжувати роботу над дослідженням перебігу Полтавської битви та значення даної події для подальшої історії Української держави і дану можливість мені люб'язно надав доцент кафедри історії України, куратор нашої академічної групи Олександр Петрович Єрмак (у студентські роки група на нього ображалася, що він недостатньо брав участь у її житті, але на випускному вечорі він пояснив свою поведінку. Виявляється, він намагався створити з нас самоорганізовану систему, а сам лише «Слегка за шалости бранил и в архив гулять водил»). Таким чином писати курсові роботи про дослідження Полтавської битви спочатку українськими істориками, пізніше – представниками україномовної зарубіжної діаспори мені було надзвичайно цікаво, адже за останні два роки навчання в школі я вже достатньо опанував дану проблему, а у вузі – поглиблював і вдосконалював свої знання (як результат – I місце на Всеукраїнському конкурсі-захисті студентських наукових робіт (2008).

Коли постало питання вибору теми дипломної кваліфікаційної роботи, то мій науковий керівник Тетяна Олексіївна Харченко не мала жодних заперечень щодо роботи над темою «Правовий захист громадян від шкідливих наслідків спалювання опалого листя», яку я також досліджував у шкільні роки, розводячи вдома дощових черв'яків і спостерігаючи за ефективністю утилізації ними опалого листя у залежності від типу зволоження ґрунту. На дану тему я до її затвердження міг говорити годинами, тому не дивно, що з даною роботою (у співавторстві з М.С. Ізюмовим) зайняв II місце на Всеукраїнському конкурсі-захисті студентських наукових робіт (2008) та III місце на конкурсі «Від студентського самоврядування – до самоврядування громад» (2008).

Ставши у 2004 році студентським деканом історичного факультету я всерйоз зайнявся дослідженням роботи органів студентського самоврядування. Дана тема набула подальшого розвитку в роботі «Педагогічні основи організації і функціонування студентського самоврядування», написаній під керівництвом доцента кафедри педагогіки Тетяни Михайлівни Тищенко. Окрім того, що у 2008 році з цією роботою я зайняв III місце на Всеукраїнському конкурсі-захисті студентських наукових робіт (2008), її основи положення були використані під час роботи на посаді студентського декана, голови тимчасової робочої групи для створення загальноуніверситетського органу студентського самоврядування у Полтавському державному педагогічному університеті, члена Всеукраїнської студентської ради.

Коли у мене виникло бажання займатися підготовкою до Всеукраїнської олімпіади з філософії та релігієзнавства (як результат – III місце у II етапі), мене підтримав професор Петро Анатолійович Кравченко; захотів продемонструвати свій рівень знань з української мови на конкурсі знавців української мови імені Петра Яцика (I місце на загальнонаціональному етапі (2005), I (2005, 2007, 2008) та III (2006) місця) – плече підставила старший викладач кафедри української мови Ніна Петрівна Лебідь; зацікавила проблема голодомору 1932-1933 роках на рідній Решетилівщині – маєш підтримку від доц. О.П. Єрмака, за що віддячив йому перемогою на III етапі Всеукраїнського просвітницько-патріотичного конкурсу «вчинених дій» «Голодомор 1932-1933 років. Пам'ять народу»; хочеш досліджувати життя і творчість Володимира Галактіоновича Короленка і стати претендентом на здобуття премії його імені (лауреат премії у номінації «Для студентської та творчої молоді» (2008) – знову маєш таку можливість завдяки проф. П.А. Кравченку.

Можливість продовжувати дослідження аксіологічних поглядів В. Г. Короленка була надана мені П.А. Кравченком уже під час роботи над дисертаційним дослідженням на здо-

буття наукового ступеня кандидата філософських наук. Маючи можливість нав'язати мені іншу тему, науковий керівник люб'язно погодився на ту тему, яку я йому запропонував.

Ступивши на викладацьку стежу я отримав можливість реалізувати себе не лише в науці, а й на ниві культурно-масової роботи. Ставши ініціатором у 2012 році команди з інтелектуальної гри «Брейн-ринг» «Вендета» (у команді з цією назвою я розпочинав свій шлях у клубі «Що? Де? Коли? у 1999 році), у складі якої грали переважно студенти історичного факультету, отримав можливість вболівати за них під час ігор серед команд закладів вищої освіти міста (за 2012-2018 роки «мої діти» зайняли чотири перші і два других місця).

Коли виникло бажання реалізувати себе у КВН, отримав можливість як граючий тренер у складі команди КВН «Вендета» у 2017-2018 роках взяти участь у двох кубках ректора, де ми зайняли II та III місця.

Усі ці можливості, безперечно, я та інші студенти факультету отримували та отримують завдяки ліберальному стилю керівництва декана факультету Петра Анатолійовича Кравченка, який завжди підтримував студентські ініціативи, та самовідданій праці усіх без виключення викладачів факультету, які надають усебічну підтримку кожному студенту незалежно від сфери, де він хоче себе реалізувати.

Тож хочеться закликати студентів реалізовувати всі надані їм можливості повною мірою, щоб отримати великий поштовх у велике життя, і повноцінно зреалізуватися як особистість у сучасному українському суспільстві.

* * *

Григор'єв Віталій Миколайович

*член Національних спілок краєзнавців і журналістів України,
член правління Полтавської обласної спілки краєзнавців,
лауреат премій ім. Самійла Величка та Володимира Малика,
випускник 1975 року*

І ЗАОЧНИКИ УМЛИ ВЧИТИСЯ

Пам'ятаєте старий анекдот про горобця, який відрізнявся від солов'я лише тим, що отримав музичну освіту у консерваторії не очно, а заочно?

Думка про те, що справжні знання можна отримати лише на очному відділенні все ж таки, на мій погляд, хибна. Якщо раніше заочна освіта вважалася неprestижною і другорядною і то, не скрізь і не завжди, то зараз навіть студенти останніх курсів очного відділення нерідко подумують якби перевестись на заочку і працювати та і дистанційне навчання все більше набуває популярності.

Престиж історичного факультету у 1970 році, коли ми стали його студентами, був значним. На заочне відділення був конкурс чотири особи на місце. Однокурсники – це учителі після закінчення педучилищ, або хлопці звільнені в запас з армії, які вирішили здобути вищу освіту. Було навіть два учасники другої світової війни. Одному з них, який працював у обласному штабі цивільної оборони, у рік отримання диплому виповнилося 60 років! Віктор Степанович Воловик з притаманним йому гумором зауважив: «Це ви пішли вчитися щоб жінці у каструлі не заглядати?». Закінчив цей однокурсник (Ганьшин В.І.) інститут із відзнакою! І на нашому курсі такий диплом був не один! Бо усіх об'єднувало бажання вчитися. Було серед нас з десяток офіцерів Радянської Армії, яким потрібна була вища освіта такого профілю після закінчення середніх військових училищ. Всі вони були у складі однієї з груп, отримавши від нас жартівливу назву «хунта». Офіцери, натаскані в училищах і на політзаняттях з історії КПРС і марксистсько-ленінської філософії (були і такі науки), звісно ж були на голову вищими від нас, сільських учителів. З інших же предметів вони вже глибиною знань від решти однокурсників не виділялись. Таких, що як кажуть, стали у чергу за «корочками», тобто за дипломом, були одиниці.

Бажання вчитися виключало невідвідування лекцій чи семінарських занять. Стислий термін навчальних сесій та необхідність прочитати чимало відповідної літератури, змушували багато часу проводити у читальному залі, де часто-густо навіть не вистачало місць. Нерідко доводилося брати літературу і йти до читального залу сільськогосподарського інституту.

Учитися довелось при трьох ректорах. Спочатку це були М.В.Семиволос і О.К. Зубань, а диплом уже підписав І.А.Зязюн. Сесії три рази на рік, дві по 10 днів і одна місяць, не сприяли спілкуванню з ними, тому і згадати немає чого.

Деканом факультету був Микола Корнійович Бойко, який викладав курс «Історії України». Його демократизм, ерудиція і манера викладу матеріалу дуже нам подобались. У зв'язку з тим, що у той час історію України довелося вивчати за академічним двотомником та ще були «Нариси з історії України» Касименка, а підручника з історії України для студентів історичних факультетів взагалі не існувало, мене смикнуло за язика висловити цю претензію декану на семестровому екзамені. Він дуже довгим, вичаючим поглядом подивився, зробив запис у заліковій книжці і мовчки віддав. Лише через кілька років я зрозумів його реакцію, коли зустрів одного із своїх однокурсників, який працював у органах КДБ. Це ж були 70-ті роки. Тоді заарештували Світличного, Лук'яненка, Чорновола, братів Горинів. Почалися гоніння на Івана Дзюбу.

Не обійшлося без зауваження і з боку Лідії Логвинівни Мазуренко, коли під час однієї з лекцій з нової історії у мене вихопилося: «Ну як у нас!». На що вона доброзичливо-суворо (уміла ж!) зауважила: «Молодий чоловіче! Історичні паралелі річ небезпечна!»

Надзвичайно авторитетним і глибоко шанованим у нас був Віктор Степанович Воловик. Попри глибоке знання матеріалу, вражаючу пам'ять, він філігранно володів методикою викладання, яка дозволяла ще не навченим першокурсникам вести доволі пристойні конспекти лекцій. Вміння конспектувати було закладено саме ним.

Добрим словом досі згадуємо М.О.Авдієву, М.В.Баку, О.П. Єрмака, Л.С.Ліхіну, О.П.Самойленка, О.Х Соколовського, Я.А.Побіленського, А.С.Череваня, М.Й.Чупруна. Вони не лише підтримували наше бажання учитися, а дали найголовніше – вміння вчитися. Адже багатьом моїм однокурсникам довелося працювати не лише учителями, а і директорами шкіл, завідуючими відділами освіти, інспекторами, методистами, журналістами, на державній службі, у органах місцевого самоврядування. При цьому потрібно було займатися самоосвітою, щоб належно виконувати нові посадові обов'язки.

Здатність до креативного осмислення подій спонукало декого до творчості.

Педагог Кременчуцького міського центру позашкільної освіти Валерій Григорович Голуб – літератор. Член Національної Спілки журналістів України (2008).

Лауреат кременчуцьких літературних конкурсів «Золота осінь – 2001, 2003».

Крім поезії, у творчому доробку автора є казки для дітей, п'єси, літературні пародії та афоризми. На 3-му Всеукраїнському конкурсі радіоп'єс (2010) його робота «Злива над Чересполем» увійшла до десятки кращих і була нагороджена дипломом.

Він – голова Спілки інтелігенції Кременчука, заступник голови Кременчуцької спілки літераторів «Славутич», член місцевого осередку Всеукраїнського Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка, член Полтавської спілки літераторів. Проводить активну методичну роботу серед молодих літераторів Кременчуцького педагогічного училища ім А.С. Макаренка та шкіл міста.

Директор Дерев'янської ЗОШ І-ІІ ст. Обухівського району Київської області Михайло Володимирович Карасьов – вчитель історії вищої категорії, старший учитель, краєзнавець, український письменник, літературний критик. Одним з перших в Україні розпочав дослідження подій 1917-1920 років пов'язаних з повстанським рухом отамана Зеленого. Видав книгу «Бандит Зелений» (1992).

Автор поетичних та прозових творів. Видав збірки критичних статей «Генії та божевільні» (2012) та «В пошуках українського героя» (2013).

Друкувався в журналах «Київ», «Початкова школа», «Кур'єр Кривбасу», «Однокласник», «Українська культура»; в газетах «Українська літературна газета», «Літературна Україна», «Слово просвіти», «Українське слово».

Член Національної спілки письменників України (2012), лауреат Київської обласної премії ім. Григорія Косинки (2013), премії ім. О.І. Білецького Спілки письменників України та Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України у галузі літературної критики (2016).

Викладач історії Бобринецького коледжу ім. В.Порика Білоцерківського Національного аграрного університету Кіровоградської області, краєзнавець Лашкул Георгій Олексійович один із засновників Бобринецького районного краєзнавчого музею ім. М.Смоленчука. Має понад 20 друкованих статей та матеріалів з краєзнавства у газетах та журналах України.

Саме знання, вміння і навички отримані на історичному факультеті, стали запорукою професійного і творчого зростання.

Vivat істфак!